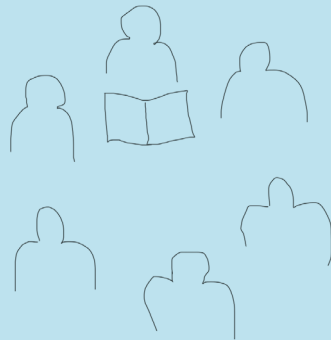

STUDIER AV VUXENUTBILDNING OCH FOLKBILDNING NR 12

Det demokratibärande cirkelledarskapet

Att leda studiecirkel inom politiska partier

Maria Arriaza Hult
Henrik Nordvall

Studier av vuxenutbildning och folkbildning Nr 12

Det demokratibärande cirkelledarskapet
Att leda studiecirkelar inom politiska partier

Maria Arriaza Hult
Henrik Nordvall

© Författarna 2024

This work is licensed under the Creative Commons Attribution - Non Commercial 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

ISBN 978-91-8075-741-6 (Tryckt)

ISBN 978-91-8075-741-6 (Tryckt)

ISBN 978-91-8075-742-3 (PDF)

ISSN 1654-2010 (online)

<https://doi.org/10.3384/9789180757423>

Omslagsbild: LiU-tryck

Printed in Sweden by LiU-tryck, 2024

Innehåll

Innehåll	vii
Förord	9
Particirkelledares beprövade erfarenheter	11
<i>Studiecirkelns tradition och utveckling</i>	14
Perspektiv på cirkelledarskap i partier	17
<i>Att hantera didaktiska dilemman</i>	17
<i>Är studiecirklar något för alla partier?</i>	21
<i>Vad krävs av en cirkelledare?</i>	24
Generella hantverkskunskaper för ett särskilt sammanhang	29
<i>Omsorg om alla</i>	29
<i>Stödja lärandet</i>	38
Det särskilda med att leda particirklar	49
<i>Stödja politiskt lärande</i>	49
<i>Att bygga relationer till och inom partiet</i>	55
<i>Politiska förtroenden</i>	59
Planering	65
<i>Gör partiets plan till din egen!</i>	66

<i>Planera inför varje cirkelträff!</i>	67
<i>Justera innehållet under cirkelns gång!</i>	68
<i>Involvera deltagarna i planeringen!</i>	70
<i>Dra nytta av partisammanhanget!</i>	71
Att dra nytta av particirkelledarnas hantverkskunskaper.....	73
Referenser	77
Appendix	79

Förord

I denna skrift presenterar vi resultaten från en studie som finansierats genom stöd från Bildningsförbundet Östergötland. Vi som genomfört studien är båda forskare inom vuxnas lärande och kopplade till en forskargrupp vid Linköpings universitet som särskilt intresserar sig för utbildning i politiska partier. Detta tema står också i förgrunden i denna skrift som handlar om hur studiecirkelar organiseras inom politiska partier. Med inspiration från en studie av två forskarkollegor inom vuxnas lärande, Martin Lundberg och Staffan Larsson, har vi valt att rikta vår uppmärksamhet mot studiecirkelledarnas beprövade erfarenheter.¹ Lundberg och Larssons studie genomfördes, i likhet med vår, vid Avdelningen för pedagogik och vuxnas lärande på Institutionen för beteendevetenskap och lärande vid Linköpings universitet.

Vår förhoppning är att den här skriften ska komma till praktisk nytta bland studiecirkelledare verksamma i politiska partier. Många av de erfarenheter som studiecirkelledare inom partier har samlat på sig är emellertid relevanta även i andra föreningssammanhang. Därför tänker vi oss att en redogörelse för dessa erfarenheter kan vara användbar även i relation till studiecirkelar i andra idéburna organisationer.

Vi ser framför oss att skriften kan läsas från pärm till pärm, men att den som framför allt vill ta del av partiercirkelledarnas tips och tricks kan hoppa direkt till resultatdelen som börjar på sidan 29. Skriften innehåller många förslag på aktiviteter och övningar, samt sätt att hantera problem som kan uppstå i en studiecirkel. I det näst sista kapitlet, *Planering*, sammanställer vi dessutom hur våra erfarna partiercirkelledare resonerar inför och under uppdraget att leda en cirkel.

¹ Lundberg & Larsson (2010). Vi rekommenderar varmt att den som är intresserad av hur erfarna studiecirkelledare mer generellt, oavsett ämne, resonerar och agerar kring sitt uppdrag, tar del av Martin Lundberg och Staffan Larssons skrift *Cirkelledares beprövade erfarenheter* som finns att ladda ned fritt på nätet.

Avslutningsvis vill vi rikta ett stort tack till vår kollega Filippa Millenberg, som granskat och bidragit med kloka synpunkter på texten. Inte minst vill vi också tacka de studiecirkelledare som generöst har delat med sig av sina erfarenheter till oss.

Maria Arriaza Hult och Henrik Nordvall

Linköping, hösten 2024

Particirkelledares beprövade erfarenheter

I denna skrift får du möjlighet att fördjupa dig i hur erfarna studiecirkelledare inom politiska partier resonerar och planerar. Utifrån en studie vi genomfört är tanken att delge praktiskt användbara kunskaper om ett sammanhang för lärande som har en sällsynt stark och direkt koppling till demokrati som ideal och styrelseform.

Få studieformer är så tydligt förankrade i ett demokratiskt tänkande som studiecirkeln. Ambitioner om att stärka och utveckla demokratiska värden uttrycks i många typer av utbildningar. Men det är ovanligt att demokratiska ideal framträder så tydligt i själva praktiken som de ofta gör i studiecirkelar.² Studiecirkelarna är vanligen öppna för alla som vill delta, det krävs ingen formell behörighet för att vara med. Det finns heller ingen inbyggd tanke om att rangordna eller betygsätta deltagarna. I stället är tanken att cirkelarna ska vila på öppna samtal mellan jämlingar. Deltagarna förväntas dessutom inte bara delta i samtalen, de förväntas också vara delaktiga i att bestämma vad cirkeln ska handla om och hur studierna ska läggas upp. Även om cirkelledarens roll är viktig blir den ofta något annorlunda än lärarens. Det är oftast viktigare att vara duktig på att få en grupp att samarbeta och att skapa ett öppet och trivsamt samtalsklimat än att vara duktig på det ämne cirkeln handlar om.

Det blir alltså upp till cirkelledaren att på bästa sätt upprätthålla den demokratibaserade praktiken. Oavsett ämne och sammanhang får cirkelledaren en sådan roll. Ledare för den typ av cirkel som står i fokus för denna skrift – studiecirkel i politiska partier – har dessutom ytterligare en demokratisk funktion. De politiska partierna är nämligen inte bara viktiga för demokratin – att vi har välfungerande partier är *helt avgörande* för realiserandet av vår typ av parlamentariska demokrati. De kunskaper och förhållningssätt till andra människor som utvecklas

² Larsson (2001).

bland medlemmar i, och företrädare för, politiska partier får därför betydelse för alla. Inte bara för partierna själva och deras närmast sörjande.

Ur denna synvinkel är studiecirkelar och hur de organiseras i partier intressanta att undersöka. Det kan bidra med en fördjupad förståelse av hur partiernas interna utbildningsmiljöer ser ut. När vi har utformat den undersökning som ligger till grund för denna skrift har vi emellertid inte bara velat bidra med ny kunskap i största allmänhet. Vi har velat bidra med kunskap som kan vara praktiskt användbar för den som leder, eller kommer att leda, studiecirkelar i ett politiskt parti. Vår ambition har varit att utveckla kunskap om hur erfarna cirkelledare inom partierna hanterar cirkelledarskapet. Detta för att synliggöra och sprida dessa insikter så att de kan komma fler till gagn. Ett normativt antagande vi gör är nämligen att det är bra för demokratin om studiecirkelformen används och utvecklas inom partierna. Vi tänker oss att politiska partier där medlemmar och företrädare socialiseras in i en horisontell samtalskultur, kännetecknad av fria överläggningar, skapar en mer levande demokrati. Detta står i kontrast till partier där samtalskulturen präglas av ordergivning och enkelriktad kommunikation uppifrån partiledningen.

Vi kan också se att studiecirkeln historiskt har haft en central betydelse i flera partiers interna arbete och utbildningsverksamhet i Sverige.³ Studier visar också att studiecirkelar och annan folkbildning i studieförbundens verksamhet fortfarande utgör viktiga bildningsarenor för många folkvalda inom flertalet politiska partier.⁴ Det finns alltså en lång och fortfarande ganska omfattande studiecirkeltradition inom svensk partidemokrati.

Att leda en studiecirkel kan ses som ett slags pedagogiskt hantverk. Studieförbunden arrangerar återkommande studiecirkelledarutbildningar för att ge cirkelledare verktyg att lösa sina uppgifter. Många ledare skaffar sig med tiden erfarenheter av vad som fungerar för att en studiecirkel ska bli bra. I en studie som vuxenpedagogerna Martin Lundberg och Staffan Larsson⁵ genomförde och som vi har låtit oss inspireras av, intervjuade de erkänt skickliga studiecirkelledare om hur de resonerade kring sitt cirkelledarskap. Studien, som

³ Gidlund & Möller (1999); Gougoulakis (2019); Larsson (1999).

⁴ Nordvall, Bladh & Malmström (2020).

⁵ Lundberg & Larsson. (2010).

rapporterades som en skrift liknande den du nu läser, syftade till att synliggöra cirkelledares beprövade erfarenheter. Den visar hur cirkelledare resonerar och agerar för att hantera olika problem som kan uppstå och hur de gör för att skapa en så trivsamt och lärorik studiecirkel som möjligt. Bland de intervjuade fanns såväl ledare för konstcirkel som för språkcirkel och diskussionscirkel i samhällsämnena. Många av de utmaningar och sätt att resonera kring studiecirkel som de tar upp tror vi är användbara även för cirkelledare i politiska partier. Samtidigt föreställer vi oss att politiska partier som sammanhang för organisering av studiecirkel i många fall innebär specifika utmaningar och möjligheter.

Ett centralt ideal för studiecirkeln är exempelvis principen om att studierna ska präglas av frihet. Innehåll och upplägg ska enligt denna idé bestämmas av de involverade själva, i samråd mellan gruppens ledare och deltagarna. Deltagarnas egna erfarenheter och intressen är tänkta att fungera som utgångspunkt för hur studierna utformas. I det partipolitiska sammanhanget föreställer vi oss att idealet om studiernas frihet kan hamna i konflikt med specifika målsättningar som partierna har med studierna. Particirkel inom ett visst parti kan rimligtvis inte handla om precis vad som helst utan behöver förhålla sig till partiets ideologi och verksamhet. I vissa fall kan det även finnas beslut inom partiet om vad studierna ska innehålla eller hur de ska läggas upp.⁶ Här kan således situationer uppstå som skapar specifika utmaningar och behov av överväganden. När vi intervjuat erfarna cirkelledare i politiska partier har vi varit särskilt intresserade av hur sådana speciella omständigheter hanteras. Hur skapar man en studiecirkel som förenar individens engagemang, intressen och lust att lära med det egna partiets behov att utvecklas och fylla sina funktioner i det demokratiska systemet? Vilka problem kan uppstå och hur förebygger den erfarna cirkelledaren dessa?

Vi har alltså intresserat oss för hur cirkelledare i politiska partier resonerar, dels för att förstå hur de typer av dilemman som vanligen uppstår i studiecirkel kommer till uttryck och hanteras i det partipolitiska sammanhanget. Dessutom har vi velat identifiera särskilda dilemman och överväganden som framstår som specifika för just particirkelna.

⁶ Nordvall, Bladh & Malmström (2020, s 25ff).

Studiecirkelns tradition och utveckling

Den studiecirkelpraktik vars samtida uttryck vi är intresserade av har historiska anor. När studiecirkel etablerades som en särskild studieform i Sverige under det tidiga 1900-talet var det inom ramen för föreningslivet. Framför allt blev det en studieform för det folkflertal som då inte hade tillgång till annan utbildning än folkskola. Studiecirkelns flexibilitet betonades som särskilt värdefull. Att det ofta saknades lärare blev inget hinder för att organisera studier. I stället var det boken som blev central för studierna i cirkeln. Fanns bara en bok att tillgå, läste någon högt ur den och utifrån det fördes samtal. Eller så kunde någon deltagare få uppdraget att läsa och återge huvuddragen för de övriga. Upplägget för studierna kunde anpassas efter förutsättningar och det var upp till deltagarna att besluta om hur det bäst gjordes. De tidiga cirkelarna liknade till sin organisering små föreningar.⁷

Inom nykterhetsrörelsen, arbetarrörelsen och frikyrkorörelsen blev studiecirkeln ett viktigt medel i rörelsernas strävanden. De bidrog till att stärka organisationerna och ge medlemmar och företrädare tillgång till kunskap. Studiecirkelarna blev en viktig del av de rörelser som verkade för ett demokratiskt samhälle.

Med tiden har studiecirkel blivit något av ett massfenomen i Sverige. Tack vare det statliga folkbildningsanslaget finns studieförbund i alla kommuner och de utgör en stödjande infrastruktur för de som vill delta i eller starta en studiecirkel. Nu för tiden är det inte enbart personer med begränsad tillgång till utbildning som deltar. Vi ser idag att det till och med är något vanligare att personer med högre utbildning deltar jämfört med personer med kortare utbildning.

Människor söker sig vanligen till cirkel för att fördjupa ett personligt intresse och lära sig något de drömt om att kunna eller bli bättre på. Det kan vara främmande språk, konstantverk eller musikinstrument. Den starka kopplingen till folkrörelser har avtagit även om cirkelarna fortsatt har en bas i det civila samhället. Studieförbunden har alltjämt en stark förankring i föreningslivet i form av en bred flora av medlemsorganisationer. Samtidigt vänder sig studieförbunden också till personer utanför föreningslivet. Studiecirkelformen, som har vuxit fram ur och präglats av föreningslivets principer, blir därmed

⁷ Arvidson (1996); Lundberg & Larsson (2010).

tillgänglig även för dem som inte är föreningsaktiva. Det går därför att se hur studiecirkeln bidrar till att stärka och sprida demokratiska värden på ett sätt som når bortom enskilda föreningar och organisationer.

Parallellt med denna utveckling har studiecirkeln fortsatt att vara ett medel för idéburna föreningar som vill förändra samhället, exempelvis politiska partier. En utmaning som cirkelledaren ställs inför i sådana sammanhang blir att förena den mindre cirkelgruppens självbestämmande och intresseinriktning med den ideologiska inriktningen hos en större organisation.

Perspektiv på cirkelledarskap i partier

När vi genomfört den undersökning som denna skrift bygger på har vi utgått från en särskild forskningsdesign.⁸ Vi har samlat in information genom intervjuer med erfarna cirkelledare från olika partier. Dessa intervjuer har sedan skrivits ut ordagrant och vi har tolkat dem och försökt urskilja mönster med syftet att skapa kunskap om det pedagogiska hantverk som cirkelledare i partier har utvecklat. I vårt tolkningsarbete har vi tagit hjälp av olika teoretiska begrepp för att tolka och analysera det som sägs i intervjuerna. I detta kapitel kommer vi resonera om de perspektiv som väglett vårt tolkningsarbete, både när det gäller hur vi analyserat de intervjuer vi gjort och hur man kan se på studiecirkel och cirkelledarskapet i det svenska partilandskapet.

Att hantera didaktiska dilemman

Snarare än att intressera oss för ett specifikt parti har vi anlagt ett perspektiv där vi riktar ljuset mot vad vi tolkar som utmärkande drag i det pedagogiska hantverk som är gemensamt för partier i allmänhet. Med ett mer teoretiskt språkbruk kan den här skriften sägas handla om en typ av didaktik. Begreppet didaktik betyder i korthet undervisningslära eller undervisningskonst. Det kan också förstås som ett perspektiv på utbildningsverksamheter. Oftast används begreppet i relation till undervisning i det formella skolväsendet. Alla sammanhang som organiseras för lärande bygger emellertid på en didaktik, i avseendet att lärandet är beroende av olika val som gjorts rörande sammanhangets utformning. Dessa val kan vara så väl genomtänkta som omedvetna. Oavsett påverkar de vad som lärs ut, hur det görs och vilka som omfattas. Det sammanhang för lärande som vi riktar uppmärksamheten

⁸ Se Appendix.

mot är alltså studiecirkelar i politiska partier. Vi vänder blicken mot particirkelledares tankar och ställningstaganden rörande de val som omger iscensättandet av cirkeln.

Med utgångspunkt i den tidigare kunskap som finns om studiecirkelledares didaktiska överväganden har vi sökt att förstå hur partiaktiva kan resonera när de använder studiecirkeln som metod för att skapa lärsituationer. Liksom den tidigare nämnda studien av Lundberg och Larsson⁹ om cirkelledares beprövade erfarenheter har vi tagit utgångspunkt i tre begrepp när vi försökt urskilja centrala aspekter i partiernas resonemang: *didaktik*, *design* och *dilemma*.

För att synliggöra vilka resonemang som ligger bakom en utbildningssituation brukar analyser av hur utbildning organiseras baseras på de så kallade didaktiska nyckelfrågorna: varför, vad och hur. Kort sagt: vad är syftet med undervisningen (varför), vilket innehåll (vad) ska ingå och vilka metoder (hur) är lämpliga.¹⁰ Särskilt relevant ur ett *didaktiskt perspektiv* blir frågan om vilka skäl läraren eller utbildningsanordnaren anför i relation till sina ställningstagande om vad som ska läras och hur det ska gå till. ”Den didaktiska kunskapen”, skriver Staffan Larsson, ”handlar i grunden om hur man motiverar valen”¹¹.

I en particirkel får innehållsfrågan en avgörande betydelse. Men mer än att fördjupa oss i skillnader i politiskt och ideologiskt innehåll, vill vi urskilja och förstå partiöverskridande mönster. Vi har strävat efter att uppmärksamma överväganden och val som görs av cirkelledarna just mot bakgrund av att de ingår i ett partisammanhang.

Particirkelar har ofta ett tydligt syfte som cirkelledaren hela tiden måste förhålla sig till. De studiecirkelledare som vi har intervjuat resonerar ofta kring sitt didaktiska handlande i förhållande till vad det har för betydelse för partiet. Mer än att bara se sin roll som cirkelledare som en uppgift att främja lärande, verkar particirkelledarna se sig själva som representanter för sitt parti. De ser det som sin uppgift att engagera medlemmarna och inkludera dem i ett partisammanhang. Men de är framför allt, just i detta sammanhang, cirkelledare som förhåller sig till olika ideal som omgärdar studiecirkeln som undervisningssituation. Genom att analysera studiecirkelledares överväganden

⁹ Lundberg & Larsson (2010).

¹⁰ Abrandt Dahlgren (2007).

¹¹ Larsson (2013, s 20).

kan vi urskilja hur de väger olika värden mot varandra och på vilka grunder de sedan motiverar de val som omger undervisningssituationen. Vi får därigenom kunskap om vad vi kan kalla partistudiecirkelarnas didaktik.

Begreppet *design* använder vi oss för att ringa in hur cirkelledare resonerar kring utformningen av studiecirkeln. Ungefär som för en arkitekt som ska utveckla en design för en byggnad är det viktigt att cirkelledaren från början har en idé om vad som ska åstadkommas. Redan på idéstadiet kan det ju vara så att det finns flera idéer som hen vill att designen ska präglas av, som i delar blir motstridiga. Det kan för arkitekten bli en fråga om att hitta en avvägning mellan ideal om vad som är vackert och vad som är funktionellt. För cirkelledaren kan det vara en avvägning mellan en önskan om att ha en så fri process som möjligt och en önskan om att cirkeln ska utveckla vissa kunskaper. Det räcker emellertid inte med att göra en avvägning mellan olika önskvärda egenskaper hos designen. Den som utvecklar designen måste ju också förhålla sig till ett sammanhang som medför begränsande villkor. För arkitekten kan det handla om hur landskapet ser ut. Kanske finns det en stadsbyggnadsplan att förhålla sig till. För cirkelledaren kan det ju handla om vilken grupp som deltar, vilka tidsramar som finns eller om det finns ett material och inriktning som partiet fattat beslut om. Här tillkommer alltså fler avvägningar.

Ofta är det svårt eller till om med omöjligt att genomföra alla sina avsikter i praktiken. Det leder till att lärare och andra pedagoger tvingas till avvägningar både mellan olika principer om vad som är önskvärt, men också till konkreta avvägningar i relation till olika omständigheter, när de designar en utbildning. Det är just förmågan att göra kloka avvägningar som utgör kärnan i den hantverkskunskap hos pedagogen, i vårt fall cirkelledarens, som vi intresseras oss för. Pedagogikforskaren Ingrid Carlgren¹² har pekat ut förmågan att vara kreativ och lösningsorienterad som en central aspekt av lärares kunskap rörande utvecklandet av design.

I likhet med Lundberg och Larsson¹³ tänker vi att begreppet design lämpar sig väl för att beskriva cirkelledares uppdrag. Studiecirkelledare handlar i ett svårförutsett sammanhang, där de måste lösa de

¹² Carlgren (1999).

¹³ Lundberg & Larsson (2010).

problem som uppstår allteftersom de uppstår. Sammanhanget kan exempelvis röra deltagarnas förkunskaper och olika inställning till deltagande, begränsningar i tid eller cirkelns innehåll. Kontexten medför olika typer av problem som cirkelledaren har att lösa givet en viss avsikt (exempelvis att lärande och gemenskap ska uppstå på ett särskilt sätt eller att deltagarna ska bli hängivna miljöpartister). Lösningen tar sig sedan uttryck i en design, det upplägg som ledaren utformar för att genomföra sin avsikt givet sammanhangets förutsättningar.

När en studiecirkelledare designar utbildningssituationen med en viss avsikt i åtanke, så måste den förhålla sig till olika villkor och förutsättningar och det är svårt att hitta en ”perfekt” lösning. I stället ställs olika värden emot varandra. En fördel ur en synvinkel blir en nackdel ur en annan synvinkel. Till exempel kanske en cirkelledare uppfattar att cirkeldeltagarna önskar ett visst innehåll och därför förbereder något för att gå dem till mötes. Men när den cirkelledaren har ägnat tid åt att söka den efterfrågade informationen och sedan delger gruppen, finns en risk att gruppen tycker att innehållet blir för styrt. Delgivandet av information uppfattas kanske ske på bekostnad av möjligheten att bidra med sina egna erfarenheter.

Ett sätt att beskriva detta med ett mer teoretiskt språkbruk är att utbildningskontextens villkor försätter ”designern”, i olika ”*dilemman*”. Det är så Lundberg och Larsson, med utgångspunkt i utbildningsforskarna Ann och Harold Berlak,¹⁴ använder begreppet dilemma som verktyg för att tolka och analysera didaktiska designer. En central del av det didaktiska kunnandet blir ur detta perspektiv att hitta lösningar på olika dilemman när de väl uppstår. Även här handlar det ofta om kreativ problemlösning, där cirkelledaren bär med sig ett didaktiskt kunnande och en verktygslåda med olika sätt att hantera potentiella dilemman.

Studiecirkelledare i particirklar ställs inför olika typer av dilemman. Det rör sig dels om den typ av dilemma som kan uppstå i vilken studiecirkel som helst, där det handlar om att stödja lärande och skapa en trygg miljö för cirkeldeltagarna. Dels rör det sig, tänker vi oss, om en särskild typ av dilemman som följer av partisammanhanget och dess olika förväntningar och logiker.

¹⁴ Berlak & Berlak (1981); Larsson (1983); Larsson (2013).

Vi har därför valt att dela upp resultaten från vår studie i två huvuddelar. Den första delen tar fasta på resonemang som känns igen från de mer generella hantverkskunskaper som Lundberg och Larsson¹⁵ identifierat. Vårt bidrag blir här att visa på hur dessa generella hantverkskunskaper kan förstås i relation till partisammanhanget. I den andra delen tar vi fasta på överväganden och ställningstaganden som ter sig mer specifika för particirkeln, som följer av sammanhangets särskilda karaktär.

Vår övergripande målsättning är att synliggöra det kunnande som studiecirkelledare i partikontexter har utvecklat. Vi har valt att särskilt uppmärksamma problem och dilemman studiecirkelledarna möter. Detta för att synliggöra hur de utvecklat olika lösningar – olika designer – för att hantera dessa dilemman på bästa möjliga sätt givet de avsikter som finns bakom cirkeln.

Är studiecirklar något för alla partier?

Även om studiecirklar är något som bedrivits i politiska partier i Sverige under lång tid och i stor utsträckning, vet vi också att det finns stora skillnader mellan de olika partierna. De skiljer sig inte bara åt i termer av ideologi och olika politiska program, utan de har också olika partikulturer och sätt att organisera sina interna verksamheter.¹⁶ Detta gäller även hur de organiserar sin interna studieverksamhet.

Sju av de partier som idag finns i riksdagen är emellertid medlemsorganisationer i, eller har ett organiserat samarbete med, ett studieförbund. För Socialdemokraterna och Vänsterpartiet är studieförbundet Arbetarnas bildningsförbund (ABF). För Centerpartiet, Liberalerna, Kristdemokraterna och Miljöpartiet är det Studieförbundet Vuxenskolan (SV). Moderaterna är medlemsorganisation i Medborgarskolan. Endast Sverigedemokraterna saknar i dagsläget organiserat samarbete med något studieförbund.

Även om de flesta partier har en tydlig koppling till ett studieförbund, är det inte lika vanligt i alla partier att organisera studiecirklar i samarbete med det egna studieförbundet. I en tidigare studie, som en

¹⁵ Lundberg & Larsson (2010).

¹⁶ Barrling Hermansson (2004).

av författarna var med om att genomföra, försökte vi skapa oss en bild av sådana skillnader.¹⁷ Bland annat undersökte vi deltagandet i studiecirkel och annan folkbildning i studieförbundets regi bland landets ledamöter i kommunfullmäktige. Undersökningen, som inte bara speglar deltagande i partiets folkbildningsverksamhet utan även i studiecirkel de deltagit i andra sammanhang, visade på ett tydligt mönster (se Tabell 1 på sida 23).

När det gäller deltagande i studiecirkel och annan folkbildning i det egna studieförbundets regi är det framför allt Socialdemokraterna och Centerpartiet som sticker ut med en omfattande volym. Även ledamöter i Vänsterpartiet och Liberalerna deltar i ganska hög grad också i det egna studieförbundets verksamhet. Att en stor del av deltagandet handlar om partier styrktes av den bild vi fick genom intervjuer med ansvariga i partierna och studieförbunden. Av tabell 1 framgår det också att Kristdemokraterna och Miljöpartiets fullmäktigeledamöter i stor utsträckning deltar i studiecirkel. Det är dock inte lika vanligt att det sker i samarbete med det egna studieförbundet eller i det egna partiets regi, även om det förekommer. I stället verkar det vara andra civilsamhälleliga engagemang (exempelvis frikyrkliga) och personliga intressen (konst och kultur) som förklarar detta deltagande.

Att sverigedemokrater och moderater deltar i mindre utsträckning går att förstå i ljuset av Sverigedemokraternas avsaknad av koppling till studieförbund och att Moderaterna, trots sin koppling till Medborgarskolan, inte har haft någon utvecklad tradition av att organisera partistudier i samarbete med dem. I de intervjuer som genomfördes med de nationellt studieansvariga inom Moderaterna och Sverigedemokraterna framfördes dock inga principiella skäl mot att samverka med studieförbund när det gäller partistudier. Tvärtom beskrevs det som något önskvärt. I Moderaternas fall nämndes tankar om att utveckla samarbetet med det egna studieförbundet. När det gäller Sverigedemokraterna framgick att det fanns en pågående partiintern diskussion om att

¹⁷ Nordvall, Bladh & Malmström (2020).

Tabell 1. Valda kommunfullmäktigeledamöter som deltagit i folkbildning efter politiskt parti och studieförbund 2018. Genomsnittligt antal studietimmar och procentandel deltagande.¹⁸													
	Antal leda- möter	Deltagande per studieförbund. Genomsnittligt antal studietimmar. ¹⁹										Totalt deltagande	
		ABF	Bilda	FU	Sfr	SV	NBV	Mbsk	Sensus	IR	KBV		Studie- timmar per delta- gare
Parti													
C	1 604	1,7	0,9	0,2	1,8	20,5	0,83	0,2	3,0	0,0	0,2	29,4	56,6
KD	677	2,3	7,1	0,3	0,8	4,5	0,3	2,1	3,5	0,0	0,3	21,2	33,8
L	688	2,7	1,2	0,1	1,7	11,3	0,0	0,4	1,1	0,8	0,1	19,5	39,1
MP	395	4,2	1,5	2,3	4,3	5,4	5,8	3,7	3,4	0,8	0,0	31,4	32,9
M	2 394	0,7	0,4	0,2	0,8	1,6	0,6	1,5	0,9	0,0	0,1	6,8	13,2
S	3 752	21,3	0,5	0,1	1,5	2,1	0,5	0,4	0,9	0,1	0,1	27,4	56,6
SD	1 785	0,8	0,2	0,3	1,6	0,7	0,3	0,1	0,7	0,0	0,1	4,6	7,2
V	810	16,4	1,3	0,3	3,2	3,4	2,5	0,8	2,7	0,6	0,4	31,7	51,0
Övriga	574	5,2	0,9	2,3	1,5	3,6	0,4	2,9	2,1	0,0	0,1	18,8	21,4
Totalt	12 679	8,4	1,0	0,4	1,6	5,0	0,7	0,9	1,5	0,1	0,1	19,8	36,6

¹⁸ Tabell hämtad från Nordvall, Bladh & Malmström (2020), s. 42.

¹⁹ Genomsnittligt antal studietimmar har beräknats utifrån ett uppgiftsuttag från SCB som föregick omvalet i Falun 2019. Övriga uppgifter i tabellen bygger på ett uppgiftsuttag efter det slutgiltiga resultatet. Skillnaden (en förändring om fyra mandat i en kommun av 290) är dock så marginell att vi inte bedömer att den påverkar det kommunövergripande mönstret som tabellen visar.

starta ett eget studieförbund.²⁰

I undersökningen som ligger till grund för denna skrift har vi inte valt att särskilt intressera oss för skillnader mellan partier. Vårt fokus har snarare legat på didaktiska överväganden bland studiecirkelledare som kan förstås som särskilda för en allmän partikontext, inte för ett särskilt parti (även om det sannolikt kan finnas sådana också). Vi har eftersträvat en bredd av partitillhörigheter bland de cirkelledare vi intervjuat. Vi har emellertid ansett det viktigare att hitta personer med stor erfarenhet av att leda partistudiecirkel än att uppnå en jämn representativ fördelning av partitillhörigheter. Det finns exempelvis en övervikt av centerpartister och socialdemokrater bland de vi intervjuat. I ljuset av vad vi vet genom tidigare forskning om studiecirkeldeltagande i de olika partierna är det inte så förvånande att vi snabbt fick tag på erfarna cirkelledare därifrån. Vi har även intervjuat cirkelledare inom Liberalerna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Genom vårt fokus på studiecirkeln och dess mer allmänna relation till ett partisammanhang är vår förhoppning att våra resultat ska kunna vara användbara och relevanta för den som har för avsikt att leda en studiecirkel oavsett parti.

Vad krävs av en cirkelledare?

Vad kan det då innebära konkret att vara studiecirkelledare i ett politiskt parti? Eftersom det inte finns någon tidigare forskning som behandlar just den frågan kan det vara bra att börja med vad det kan innebära att vara studiecirkelledare mer allmänt. Då märker vi snabbt att det kan innebära olika saker, beroende på i vilken tid och i vilket sammanhang vi tar avstamp.

Om vi ser tillbaka till den tiden då studiecirkeln kom att etablera sig som en studieform i Sverige i början av 1900-talet var studiecirkelns flexibilitet något som betonades. Det framhöll både Oscar Olsson, den framträdande gestalt inom nykterhetsrörelsen som 1902 motionerade för att etablera studiecirkeln som metod i IOGT, och Rickard Sandler, läraren på Brunnsviks folkhögskola som var med och bildade Arbetarnas bildningsförbund (ABF) 1912. Sandler gick så långt att

²⁰ Nordvall, Bladh & Malmström (2020).

han varnade för tanken om en särskild och riktig studiecirkelform. Den önskvärda mångfalden av sätt att organisera studierna ställde han mot det han beskrev som enfalden, att det skulle finnas ett rätt sätt.²¹

Det fanns inte heller några särskilda statliga bidragsregler som inverkade på hur studierna skulle organiseras. Det statsbidrag som infördes 1912 och som bland annat ABF fick del av, kunde enbart användas till inköp av böcker. Det är först senare, 1947, när statsbidraget till studieförbunden kraftigt utökades, som bidrag även gavs för ledare i cirklar och annan personal vid studieförbunden.²²

Från Sndlers vision om den näst intill totala flexibiliteten när det gäller studiecirkelns utformning och ledning har ett studiecirkelideal vuxit fram, som också samspelar med regler för fördelning av statsbidragen. Gruppen måste numera bestå av minst tre personer som är minst 13 år. De måste ses minst tre gånger och studierna måste följa en plan och ledas av en studiecirkelledare som är godkänd av det studieförbund i vars regi cirkeln organiseras. Därtill har det vuxit fram en erfarenhetsbaserad kunskap och tankar om hur en studiecirkel bör utformas och ledas som sprids inte minst via studieförbundens cirkelledarutbildningar.

Studiecirkelarna får också delvis olika karaktär beroende på under vilka förutsättningar studiecirkeln startas. Det går förenklat att dela in studiecirkelarna i tre olika kategorier beroende av hur de initierats. Den första formen är annonscirklar som studieförbunden initierar och marknadsför öppet. Dessa cirklar är ofta avgiftsbelagda, ledda av en arvoderad cirkelledare och lockar deltagare med intresse för ämnet som ofta sökt cirkeln oberoende av varandra. Den andra kategorien är kamratcirklar som exempelvis kan bestå av en grupp som känner varandra sedan tidigare och vill starta en studiecirkel. De utser någon i gruppen till cirkelledare och organiserar cirkeln själva, med stöd från studieförbundet. Den tredje kategorin, till vilken particirkelarna räknas, är föreningscirklar.²³ De initieras av, och organiseras inom ramen för, föreningar. Även dessa sker vanligen i samarbete med ett studieförbund, även om de ibland även genomförs som strikt interna verksamheter.

²¹ Sandler (1937).

²² Arvidson (1996).

²³ Rutgersson & Åberg (2020, 89–91).

I samband med en studie av folkbildning inom politiska partier som en av författarna gjorde för några år sedan²⁴ beklagade sig en intervjuad anställd inom ABF över att Vänsterpartiet inte i större utsträckning organiserade studiecirklar i samarbete med dem. Han beskrev det som vanligt förekommande att de i stället organiserade egna cirklar som varken inrapporterades i statistiken eller delgavs ekonomiskt eller pedagogiskt stöd. Något som han skämtsamt beskrev som att de genomförde ”svarta cirklar”, anspelades på svartjobb.

Att studiecirklar organiseras utanför studieförbundens regi är också något som informations- och biblioteksforskaren Kerstin Rydbeck uppmärksammat i sin forskning om litteraturscirklar.²⁵ Hur omfattande detta är finns inga exakta uppgifter om, men resultaten från en studie av civilsamhällesforskarna Lars Svedberg och Johan von Essen ger kanske en indikation.²⁶ En enkätundersökning bland ett representativt urval av befolkningen fann att 14 procent av den vuxna befolkningen 2014 deltagit i en studiecirkel under året. Enligt Folkbildningsrådets statistik över studiecirkeldeltagare, som bygger på inrapporterade cirklar, var motsvarande siffra motsvarande period enbart 8 procent.²⁷ En möjlig tolkning av detta är att många deltar i studiecirklar som organiseras utan samverkan med studieförbund – och som därmed inte heller omgärdas av samma formella regelverk.

Tanken om en nästintill obegränsad frihet att organisera studier, som kännetecknade Rickard Sändlers syn på cirkeln, går alltså att spåra även inom det nuvarande systemet för anslag till studieförbundens verksamhet. Under benämningen annan folkbildning finns möjligheten att experimentera med andra upplägg än de som utgör villkor för bidrag till studiecirklar. Det kan då röra sig om verksamheter med färre än tre träffar, med större grupper, eller deltagare med lägre ålder (minst 6 år). I partiernas verksamhet ser vi att denna mer flexibla form av folkbildning organiseras i form av helgutbildningar med en eller två sammankomster. Även här är emellertid premissen att verksamheten ska vara frivillig och organiserad utifrån deltagarens möjlighet till medbestämmande. Ledaren som håller i denna typ av folkbildning kan dock ställas in för andra typer av utmaningar och överväganden

²⁴ Nordvall (2013).

²⁵ Rydbeck (2013).

²⁶ Svedberg & von Essen (2015).

²⁷ Andersson med flera (2014).

än den som håller i en vanlig studiecirkel, även om liknande ideal rörande hög grad av frihet och delaktighet ofta är vägledande. Flera av de studiecirkelledare vi intervjuat i denna studie berör även denna form av folkbildning, som kan handla om helgkurser med större grupper. Därför kommer läsaren i denna skrift mötas av exempel hämtade även från sådana sammanhang. Vår bild är att dessa exempel speglar erfarenheter och hantverkskunskaper av betydelse för cirkelledare i politiska partier, då cirkelformen ibland måste modifieras för att passa de deltagare de vänder sig till.

Vilka kunskaper som krävs av en ledare i partipolitiska studiecirkelar kan således variera. Idealet att ledaren inte behöver vara expert utan kan vara en i jämlike i gruppen är närvarande här, precis som i alla studiecirkelar. Ledaren blir emellertid också en företrädare för en organisation, i detta sammanhang ett parti, på ett sätt som inte är fallet i exempelvis kamratcirkeln. Omständigheter, så som gruppens storlek och vilken tid som finns till förfogande, kan, som läsaren kommer att se när vi tar del av particirkelledarnas erfarenheter, medföra att ledaren tydligare intar en lärarroll gentemot gruppen.

Generella hantverksskunkaper för ett särskilt sammanhang

Även om politiska partier utgör ett speciellt sammanhang för studiecirkel är det också tydligt att många av de utmaningar och överväganden som studiecirkelledare ställs inför går att känna igen från andra typer av studiecirkel. Vi börjar därför med att titta närmare på sådana överväganden som framgår av Martin Lundberg och Staffan Larssons studie *Cirkelledares beprövade erfarenheter*.²⁸ De grundläggande dragen är desamma, men de uttrycks på särskilda sätt när studiecirkelna anordnas inom politiska partier.

Omsorg om alla

Värdet av att deltagarna känner sig respekterade och välkomna är något som lyfts fram av alla particirkelledare vi intervjuat. Det kan finnas en rik flora av erfarenheter och bakgrunder i den grupp som möts i en studiecirkel. Några är helt nya, medan andra har varit med i liknande sammanhang tidigare. Vissa kanske känner varandra och cirkelledaren sedan tidigare, medan andra inte känner någon alls. En viktig uppgift för den studiecirkelledare som vill få gruppen att fungera väl är att få de enskilda individerna i gruppen att trivas. Överväganden som gäller gruppens trivsel är återkommande när det gäller de didaktiska val som cirkelledaren gör. Ofta fungerar det bra. Tydliga konflikter inom gruppen tycks exempelvis vara ovanliga. Men det kan uppstå dilemman där omsorg om individen ställs mot omsorg om gruppen.

²⁸ Lundberg & Larsson (2010).

Gruppen måste fungera

Vad innebär det då att som cirkelledare visa omsorg mot gruppen? Alla grupper ser olika ut, ämnen för cirklar varierar, men oavsett är en grundläggande didaktisk tanke att gruppen måste fungera ihop. Frivilligheten i deltagandet, liksom samtalets centrala roll, gör att den sociala trivseln inom gruppen blir viktig. För att delta i samtal, och för att överhuvudtaget komma tillbaka till cirkeln, måste deltagarna känna sig bekväma och respekterade. I och med att deltagandet är intressestyrt krävs det också att deltagarna upplever träffarna som tillräckligt intressanta. Annars står det var och en fritt att inte delta.

I det partipolitiska sammanhanget finns vanligtvis ett grundläggande engagemang och ett politiskt intresse som delas inom gruppen och håller den samman. När gruppen består av personer med engagemang och en vilja att ge uttryck för ståndpunkter utgör det i grunden en god förutsättning för en väl fungerande studiecirkelgrupp. Omsorgen om den enskildes rätt att komma till tals kan emellertid komma i konflikt med omsorgen om den fungerande gruppen.

Det är ju mycket samtal och då är det viktigt att alla kommer till tals och att alla upplever sig inkluderade i gruppen. Att alla känner att de kan slappna av och känner sig fria. Ja, ibland kan man också behöva tänka att det är viktigt att inte någon eller några enskilda personer dominerar mötena fullständigt, för väldigt många inom den här branschen är väldigt duktiga på att prata mycket. (Clara, cirkelledare för Centerpartiet)

För att enskilda individer inte ska dominera studiecirkeln och därmed begränsa talutrymmet, och eventuellt också trivseln, för övriga cirkeldeltagare måste studiecirkelledaren ingripa. Samtidigt utgör ju respekten för den enskildes frihet att komma till tals ett bärande inslag i studiecirkeln. Här uppstår således ett dilemma som de erfarna studiecirkelledarna hanterar på olika sätt.

Det är inte bara benägenheten att tala mycket som skiljer människor åt. Deltagarna har med sig olika erfarenheter, kunskaper och förväntningar till studiecirkeln. Det medför flera olika typer av utmaningar för studiecirkelledaren att hantera: statuskillnader inom gruppen kan få deltagare att känna sig osäkra, vilket motverkar ett jämlikt deltagande i samtal; skillnader i förväntningar och kunskapsnivå kan medföra både irritation och känslor av otillräcklighet bland deltagarna.

Oavsett hur sådant hanteras måste frågan om trivsel inom gruppen som helhet beaktas. Ibland kan omsorgen om den enskilde få stå tillbaka för omsorgen om gruppen som helhet. Cirkelledaren tvingas till överväganden där dessa olika målsättningar ställs emot varandra.

Etablera umgängesrutiner för gruppen

Det bästa sättet att hantera problem som kan störa gruppens trivsel och funktion är att undvika att de uppstår. Därför lyfter flera cirkelledare fram att det är viktigt att tidigt etablera rutiner för umgänget i studie-cirkeln.

Det gäller väl att man redan från början sätter spelreglerna på första träffen. Att vi pratar i tur och ordning och att man så att säga respekterar, att man lyssnar när någon annan säger något och så vidare. Då kan man hänvisa till det senare att nu har vi ju kommit överens om att alla ska komma till tals. (Christoffer, cirkelledare för Centerpartiet)

Genom att uppmärksamma frågan om talutrymme redan innan den har blivit ett problem blir det mindre dramatiskt att ta upp den igen om det skulle uppstå behov. Frågan om talutrymme är emellertid en fråga som kräver olika typer av överväganden och ingripanden, vilket vi ska återkomma till. Men genom att etablera tydliga rutiner, eller ”spelregler”, är tanken att förebygga och mildra problem.

En cirkelledare beskriver hur hon brukar förklara spelreglerna rörande talutrymme för deltagarna med en liknelse.

Jag brukar också gå igenom en enkel övning som jag kallar för tårtan. Så om vi är tio personer i ett rum och så har vi en tårta. Hur många bitar ska vi dela den där tårtan i? Spontant så säger ju alla tio. Och det är ju så att du äger din bit. Oavsett om du vill äta den eller inte, så äger du den biten tills du aktivt säger att du inte vill ha den. Och då är det ju inte Nisse eller Pelle som ska ta den biten, bara för att du inte vill ha den. Och det är så med taltid också. Om man tar mer än sin egen taltid, då kväver man någon annan. Och alla pratar inte exakt lika mycket. Någon kanske säger tio ord på en minut, medan någon annan säger hundra. (Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Liknelsen med tårtan blir ett sätt att illustrera en generell jämlikhets- och rättvisedimension när det gäller fördelning av talutrymme. En annan cirkelledare betonar frågans koppling till en särskild typ av

jämlikhetsdimension, den mellan män och kvinnor. Han beskriver ett annat sätt att stävja problem genom att illustrera dem för gruppen i ett tidigt skede.

Vi har ju i partiet en internfeministisk, vad ska man kalla det, policy. Och där finns det lite råd om hur man kan hantera sådana här människor [som tar mycket talutrymme]. [...] Det som jag tycker funkar bra, om man är fler än en som håller i utbildningen, så är det en som kör en timer på alla som pratar. I 99 fall av 100 så är det ju män som tar väldigt mycket plats. Då håller man bara talarstatistik på män kontra kvinnor och kollar hur många män som är i rummet och hur många kvinnor det är. Ja men det är fem män och femton kvinnor och ändå pratar männen tio gånger så mycket som kvinnorna. Sen så brukar man presentera statistiken innan lunch och då blir det en ganska markant förbättring när man kommer tillbaka från lunchen. (Viktor, cirkelledare för Vänsterpartiet)

Att föra statistik på gruppnivå, så som beskrivs i citatet ovan, eller att tidigt peka ut problemet med principiella liknelser som det med tårtan, blir sätt att värna gruppen utan att någon enskild behöver pekas ut eller ombedjas hålla tyst. Men som en annan cirkelledare påpekar är det inte säkert att de rutiner och interventioner som syftar till att jämna ut talutrymmet i gruppen bidrar till en bättre trivsel och en dynamik som är gynnsam för samtal:

Det är ju inte alltid det är ett bekymmer heller. Vissa människor är väldigt nöjda med att sitta och vara tysta och vissa har ett större behov av att prata mycket och jag tror inte helt på att försöka jämna ut det där helt och hållet. För då är risken att man gör både den som är tyst obekvämt genom att tvinga den att prata mer än den vill. Och den som pratar mycket blir obekvämt genom att känna att den blir tystad. (Stefan, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Det uppstår alltså avvägningar som cirkelledaren måste göra. Målsättningen att skapa en situation som förenar trivsel med att alla kommer till tals kräver noggranna överväganden. Cirkelledaren måste balansera mellan att ge utrymme för dem som är mer återhållsamma och att inte tysta dem som har ett större behov av att uttrycka sig. Detta innebär att leda samtalet på ett sätt som uppmuntrar alla att delta, utan att någon känner sig tvingad eller hämmad.

Att etablera en jämlik gemenskap

Studiecirkelledarna betonar också vikten av förebyggande åtgärder för att motverka att det uppstår samtalshämmande statusskillnader inom gruppen. Vissa deltagare i studiecirkeln kan ha betydande erfarenheter av uppdrag och inneha formella maktpositioner inom såväl partiet som politiken, medan andra saknar både uppdrag och erfarenheter av detta. För att undvika att sådana skillnader får för stor betydelse för dynamiken i gruppen betonar flera av de erfarna particirkelledarna vi har talat med vikten av att ha tydliga rutiner för hur deltagarna presenteras för varandra. För gruppens trivsel och funktion är det viktigt att deltagarna får en möjlighet att bekanta sig med varandra, och en viktig del i detta är den presentationsrunda som vanligtvis hålls vid första träffen. För att undvika en situation där deltagarnas formella positioner i partiet får en framträdande roll i början av cirkeln beskrivs olika sätt att designa utbildningstillfället.

En cirkelledare, som nedan beskriver ett sätt att hantera en grupp där någon har en mycket hög position eller status (ett kommunalråd i exemplet), betonar vikten av att skapa en dynamik i samtalet som kan bidra till ett mer jämlikt samtal.

Jag har en sådan sak om man ska jobba i grupper. Då brukar jag ha så att åtminstone första uppgiften är någonting där kommunalrådet inte har ett övertag. Om man hade tid, det kan man inte göra alltid, men det bästa brukar jag säga är om man började varje cirkel med att laga mat. Generellt sett så är kommunalråd något sämre på att laga mat än gemene man och lägger tid på annat. Men poängen är alltså att man rubbar dynamiken, har du förklarat för någon hur den här den kryddan funkar, så det är mycket lättare att sen ha en åsikt kring politik. (Stefan, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Ett alternativ till denna medvetna statusmässiga fördelningspolitik, där en högstatusperson medvetet fick ägna sig åt något hen inte förväntades vara duktig på, är att låta var och en presentera sig utifrån något de är bekväma med. Detta bör dock inte ha med den partipolitiska eller yrkesmässiga statusen att göra.

Om man fångar upp hobbies, så kan man utgå från det, för alla är ju experter på sina egna fritidsaktiviteter eller det man själv gör. Och det är väldigt sällan att någon annan som sitter där är bättre än dig på det så då får du börja prata om det, en trygg sak [...]. Och det handlar ju

om att det första du säger i en grupp ska vara någonting som du äger helt och hållet själv och som ingen egentligen kan säga att du har fel kring eller att man känner sig kritiserad. (Stefan, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Att undvika att prata politik i inledningen av en cirkel om politik i ett politiskt parti blir alltså ett sätt att motverka att hierarkiska strukturer i partiet och i samhället inverkar på det idealt sett jämlika samtalsklimatet i cirkeln. En annan ledare, som också håller helgkurser med lite större grupper inom sitt parti, beskriver en annan presentationsövning med samma syfte.

Och då brukar jag ha ganska enkla ”ice breakers” i början som gör att man känner att man vågar. Att man har kontakt med varandra. Det måste man ju alltid börja med. Presentationer, ta varandra i hand. Men bara sådana saker som... Vi gör ett sosse-mingel. Alla reser sig upp i salen. Det kan vara allt mellan 10 och 30 personer. Gå och ta varandra i hand och förklara vem du inte är. Och vad gör du inte här? Alla är så vana vid... När man kommer in i ett rum. Jag är väldigt van att vistas i sammanhang där det är väldigt mycket män. [...] Och så fort du ger en man en mikrofon så kommer han tala om vad han heter och så sitt långa CV. Och det är skittråkigt. Det sätter ribban i ett rum och den vill vi inte ha. Vi vill inte ha den ribban. Vi vill veta namnet på dig. Vi vill veta, vad brinner du för? Vad är det som gör att du är här idag? Det är inte att du är rektor, professor eller att du har meriter. Man har en känsla när man går in i politiken. [...] Det är det vi vill fånga upp. (Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Det är ett återkommande grepp bland cirkelledarna att använda den inledande presentationsrundan som ett sätt att skapa trivsel och gemenskap i gruppen. Ofta handlar det om att komma bort från en situation där deltagarna uppfattar att de förväntas redovisa sina CV:n.

En väldigt populär övning som jag har kört är en övning där man ska skriva tre påståenden om sig själv. Och ett av de påståendena ska vara falskt. Och sen så delar man in dem i... Är det tio personer så delar jag in dem i mindre grupper. Och så får de i gruppen [gissa] vilket påstående som är sant eller falskt om Klara som står där och berättar om sig själv och då får man veta ganska sjuka grejer. Men också ganska osannolika saker som faktiskt hänt. Det brukar kunna bli väldigt roligt och locka till många skratt också och det skapar diskussion sen. (Viktor, cirkelledare för Vänsterpartiet)

Något många lyfter fram som särskilt viktigt när det gäller att skapa trivsel och en fungerande dynamik är den fikapaus som ofta äger rum efter första halvan av träffen. Då uppstår möjligheten att mer informellt prata med deltagare och lära känna dem. Har en presentationsrunda genomförts, där deltagarna fått säga något om personliga intressen, underlättar det för samtal och diskussioner under dessa pauser.

Det kan skapa ganska intressanta diskussioner i pauserna. För då vet jag, okej, den här personen tyckte om bilar. Då kan jag alltid gå och fråga: jag håller på och ska köpa en ny bil. Har du något tips? Det blir som en "ice breaker" litegrann. På samma sätt så ser jag att det funkar också mellan de andra deltagarna. Typ att ja men den här personen håller ju på att läsa samma bok som jag läser nu och sa att den tyckte om att läsa. Så då kan de börja en diskussion där liksom. Så att det hjälper inte bara mig utan det underlättar också för de andra deltagarna att vara med. (Viktor, cirkelledare för Vänsterpartiet)

En central aspekt av de didaktiska överväganden som de erfarna cirkelledarna beskriver handlar om att skapa en dynamik i gruppen präglad av trivsel och horisontella relationer. Genom att utforma särskilda rutiner och strukturer är tanken att förutsättningarna för detta ökar, och att problem kan förebyggas. Detta sker genom överväganden där behovet av en fungerande grupp ständigt måste vägas mot den enskildes behov och intressen.

Det är en förutsättning för cirkeln att deltagarna fortsätter att dyka upp på cirkelträffarna, vilket många ledare påtalar inte är en självklarhet. Bland cirkelledarna finns en återkommande erfarenhet av att många potentiella deltagare har svårt att binda upp sig en dag i veckan under låt säga tio veckor, på grund av familjeskäl och andra åtaganden. Det betonas som särskilt vanligt just bland partipolitiskt aktiva som ofta har flera olika frivilliga engagemang och uppdrag. Ett tillvägagångssätt som möjliggör att fler kan delta i en cirkel är att erbjuda helgkurser, eftersom dessa inte inverkar på vardagarnas livspussel i samma utsträckning. En annan anpassning som nämns är att göra cirklar med fyra träffar i stället för tio, men med längre tid avsatt för varje träff. Även det motsatta beskrivs som ett alternativ, att ha kortare träffar men att lägga dessa i anslutning till möten exempelvis. Digitala cirklar nämns också som en anpassning, ibland väl fungerande, men

svårare att förena med den trivsel och de informella samtal som det fysiska mötet öppnar upp för. Att anpassa studiecirkelns form beskrivs av studiecirkelledarna som ett sätt att möjliggöra för fler att delta. Tid och rum blir således aspekter att ta hänsyn till vid ett inkluderande förhållningssätt.

Med fokus på individen

Även om det är gruppen som cirkelledaren har att förhålla sig till, är det individen som står i fokus för de överväganden som görs. För att uppnå en situation där gruppen fungerar måste ledaren beakta de olika individernas förutsättningar och intressen. Ledarna återkommer till att behovet av att etablera en individuell kontakt med deltagarna. Vid relationskapandet är det viktigt, understryker flera av cirkelledarna, att försöka få en bild av den enskildes kunskapsnivå och förmågor. Vad deltagarna har för tidigare kännedom om det ämne cirkeln ska handla om får ju stor betydelse för vilka samtal och vilket lärande som blir möjligt i cirkeln. Är alla i gruppen nybörjare, eller råder det en stor spridning mellan deltagarna när det gäller förkunskaper? Det blir viktigt för cirkelledaren att få en bild av detta för att planera och skapa förutsättningar för en cirkel som blir så givande som möjligt för alla. Ibland är detta något som cirkelledaren märker av tidigt, medan det i andra fall blir tydligt över tid.

I den typ av diskussionscirkel som är den vanliga formen av studiecirkel inom politiska partier kan olikheter i deltagarnas förkunskaper å ena sidan vara en stor tillgång. Genom att gruppen består av individer med olika typer av kunskaper och erfarenheter kan de frågor som diskuteras belysas ur flera perspektiv. Å andra sidan kan stora skillnader i en grupp också medföra att samtalet och lärandet hämmas, antingen för att någon uppfattar sig vara för okunnig för att delta eller tvärtom, redan anser sig vara så kunnig att cirkeln inte innebär några nya insikter.

Vilka kunskaper den enskilda deltagaren besitter är inte alltid lätt att veta. Det finns ju inga formella kunskapskrav som reglerar vilka som deltar. Att dela ut diagnostiska prov eller att vid inledningspresentationer be deltagare redovisa sina utbildningsmeriter är inte heller något som ligger i linje med studiecirkeltraditionen.

Studiecirkelledaren får därför utveckla andra metoder för att identifiera individers kunskapsnivåer. En viktig sak att håll koll på, för att få en bild av kunskapsläget i gruppen, är språket. Stina, cirkelledare i Socialdemokraterna, berör detta när hon understryker vikten av att:

...känna av de man har framför sig. Och försöka mäta människan framför. Kunskap, kunskapsnivå. Där avslöjas man ju av talet. Vilka adjektiv använder jag? Har jag ett rikt språk? Har jag ett målande språk? Eller är det så att jag kämpar för att göra en beskrivning av någonting som är tämligen enkelt? Sen så ska ju inte mitt språk i rummet vara sådant som gör att människor drar sig tillbaka och inte vågar tala. Därför använder jag ofta ord, jag försöker ofta tala dubbelt. Lyfta fram synonymer när jag talar. Om jag använder ord som kan vara svåra, om vi pratar om ekonomi eller så, försöker jag lyfta fram alternativ så att alla i rummet kan vara med. Oavsett om man har läst nationalekonomi på universitetet eller om man har en nioårig grundskola som bas.

Deltagarnas sätt att uttrycka sig, deras ordförråd och förmåga att redogöra för olika politiska teman, ger cirkelledaren en indikation om deras kunskapsnivå. För att ta hänsyn till bedömda skillnader i kunskapsnivån inom gruppen anpassar hon det egna språket. Genom att komplettera med synonymer när lite svårare ord används, eller att oombedd följa upp med en kort förklaring av ordet, blir ett sätt att inkludera alla i samtalet och visa hänsyn till individers varierande förkunskaper.

Just detta med att hitta en nivå på språket för samtalet som inte stänger ute deltagare är något som återkommer i intervjuerna. Omsorgen om den som riskerar att marginaliseras av ett alltför teoretiskt eller abstrakt språkbruk kan samtidigt medföra att andra individer i gruppen blir föremål för kritik och korrigeringar från ledaren. Syftet med detta är emellertid inte enbart att värna om ett inkluderande samtalsklimat i gruppen, även om det är den mest direkta avsikten. Att uttrycka sig enkelt och för alla begripligt är i sig en förmåga som blir särskilt värdefull för partipolitiskt aktiva. Partiet förväntar sig att företrädare ska kunna nå ut brett till befolkningen. Kritik blir därmed ett sätt att främja en typ av lärande. Det är emellertid en åtgärd som kräver diskretion och hänsyn för att inte skapa olust hos den som blir föremål för kritiken.

Då har det ju hänt, att man får ta folk åt sidan och säga till dem att nu måste du ändra språk för annars förstår dom inte vad du säger, för du använder för mycket ”höga hattar”-språk brukar jag säga för att folk ska förstå vad jag menar [...]. Vi måste målgruppsanpassa... och de flesta tar det rätt bra. (Stefan, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Den tillrättavisning som sker med omsorg om de som riskerar att exkluderas av ett alltför teoretiskt språkbruk kan alltså samtidigt bidra till lärande hos den som blir föremål för kritiken. Den som är mycket förtrogen med ett område tvingas omvärdera sitt sätt att prata om ämnet för att därmed bli bättre på att göra sig begriplig för fler. Genom att på olika sätt strukturera och inter文enera i samspelet inom grupper med stor spridning när det gäller kunskaper och erfarenheter kan cirkelledaren alltså både visa omsorg om den enskilda och stödja olika typer av lärande. Det senare är något vi ska titta närmare på i nästa avsnitt.

Stödja lärandet

Att leda en studiecirkel handlar ju om att organisera en verksamhet som ska leda till lärande, inte bara trivsel. Även om trivsel och en fungerande grupp är en nödvändig förutsättning för att lärande genom samtal och erfarenhetsutbyte ska äga rum, är tanken inte att cirkeln enbart ska bli ett socialt samkväm. Ledaren måste verka för att samtalen, och andra aktiviteter i cirkeln, får en sådan karaktär att det stödjer det lärande som cirkeln syftar till att befrämja. Det kan göras på olika vis, genom att leda samtalen, genom att bjuda in gäster, göra studiebesök med mera. I studiecirkel i politiska partier finns ju ständigt ett omgivande sammanhang närvarande, som rör så väl partiorganisationen som det parlamentariska arbetet partierna är involverade i. Det blir ett sammanhang för studiecirkeln att förhålla sig till i sina samtal, men det blir också ett sammanhang som på olika sätt kan involveras i studiecirkeln, i form av gäster och besök. Vi kommer i detta avsnitt att titta närmare på olika sätt varigenom cirkelledaren kan designa studiensituationen för att stödja lärande. Vi börjar med något som vi redan varit inne på – att skapa strukturer och rutiner i samtalen.

Samtalsstrukturer

Verktyg att ta till för att säkerställa att alla deltagare får en jämlik möjlighet att komma till tals och att ingen enskild dominerar, berörde vi i avsnittet om omsorg om gruppen. De erfarna cirkelledarna beskriver även olika tillvägagångssätt för att skapa goda förutsättningar för kunskapsutveckling och lärande i samtalen.

Att styra samtalet

En grundläggande uppgift för cirkelledaren är att leda samtalet och fördela ordet. Att detta kan göras på olika sätt och kräver lyhördhet inför vad den specifika situationen kräver betonas av alla cirkelledare som vi har intervjuat. I större grupper krävs ofta en mer aktiv roll från cirkelledaren, vilket en ledare med erfarenhet av större grupper och helgkurser särskilt betonar.

Det [är] jag som ska ha diskussionen i min hand. Jag äger vad som händer i klassrummet, håller jag på att säga, men i lektionssalen. Och det är viktigt att jag gör det. Annars så kan det gå fullständigt åt helvete. Då kan det plötsligt vara någon som kränker någon annan. Som nervärderar någon annans frågor. Jag måste vara mentalt närvarande och styra det där när jag känner tendensen komma. Och låta dem prata sinsemellan. Men jag måste styra frågorna. Och jag fördelar också ordet. (Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Det finns, som beskrivs i citatet, en risk med att samtal utvecklas i riktningar som inte bara kan leda bort från det ämne som står i fokus, utan också skapar situationer där deltagare kränker eller skapar obehag hos andra. Det i sin tur motverka det klimat för lärande som eftersträvas. För att förebygga detta kan ledaren alltså ta en mer aktiv roll i samtalet genom att introducera ämnen, resa frågor och fördela ordet. I det partipolitiska studiesammanhanget är det ju inte bara som deltagare i gruppen som ledaren möter individerna. Cirkelledaren företräder ju också partiet i relation till en medlem som ska känna sig välkommen och respekterad.

Det hör emellertid till ovanligheten att ledaren beskriver att de intar en så styrande roll i samtalen som i exemplet ovan. Snarare är det en mer inkännande roll som många förordar, där strukturen för samtalen i viss mån också får bestämmas av deltagarna. Även då samtalsformer

är mer fria och deltagarna sätter dagordningen betonas emellertid vikten av att cirkelledaren är tydlig med vad som gäller.

Vara tydlig när man träffas första gången. Lyssna in vad förväntningarna är så att det inte är någonting som skevar och någon som sitter och förväntar sig något helt tokigt som kommer att bli besviken. Var tydlig och skapa trygghet med att det här är vad vi ska göra. Släpp sargen och låt deltagarna vara med och styra för det är deltagarstyrt och låt dem påverka hur vi ska ta oss fram till den här gemensamma kunskapen. Ha ett pass inledningsvis där man faktiskt låter gruppen bestämma vilka spelregler vi ska ha i det här sammanhanget. (Sofia, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Även om de spelregler för samtal som etableras i gruppen är följd av deltagarnas vilja, blir det studiecirkelledaren uppgift att tydliggöra och påminna om vilka dessa spelregler är. Detta förhållningssätt känns igen från studiecirkel också i andra sammanhang. Formen ges emellertid också en partipolitisk innebörd av flera cirkelledare vi intervjuat. De menar att det är genom att inkludera deltagarna i beslutsprocessen och utnyttja den frihet som finns i studiecirkelformatet, som partiets ideologiska värden främst blir synliga i studiecirkelarna. Det blir också ett sätt att öva sig i en typ av kollektivt samspel som ofta präglar partiarbetet.

Vikten av lyhördhet i olika avseenden lyfter många fram. Det gäller dels lyhördhet inför gruppens intressen och önskemål. Det handlar också om att lyssna in och komma ihåg vad enskilda deltagare har sagt under samtalen, för att som ledare knyta an till det vid egna inspel eller när man vill ta samtalet vidare till ett nytt ämne. Att som cirkelledare styra samtalet handlar inte bara om att skapa en ordning så att alla kommer till tals. Det handlar också om att bidra till att en kontinuitet upprätthålls i samtalen under cirkelns gång och att fånga upp och hålla liv i trådar som kan bidra till den typ av lärande cirkeln syftar till.

Om man då är lyhörd för vad som sägs, så kan man ta med sig det vidare. Och antingen så anknyter man till det här nästa pass eller så lägger man in det, tar med det längre fram helt enkelt. (Christer, cirkelledare för Centerpartiet)

När studiecirkelledaren fördelar ordet eller på andra sätt intervenerar i samtalet så blir det också viktigt att anknyta till det som kommer upp.

Detta blir både ett sätt att bekräfta värdet av vad deltagarna säger och skapa en brygga mellan det som sagts och det som cirkelledaren vet kommer att beröras näst på tur. På så vis styr cirkelledaren samtalen genom att fläta samman trådar, både mellan olika deltagares inspel under den enskilda cirkelträffen och mellan diskussioner som förs vid olika cirkelträffar.

Rundor

En vanlig metod för att försäkra sig om att alla får möjlighet att komma till tals är att genomföra rundor. Det vill säga, ledaren ställer en fråga eller kommer med en uppmaning, och därefter ges deltagarna i tur och ordning möjlighet att yttra sig. Här kan vi notera olika synsätt på hur rundan ska introduceras och vilka förväntningar som bör riktas mot deltagarna. Studiecirkelledarna i citaten nedan beskriver hur rundan kan användas som ett verktyg när diskussionen har kommit i gång, för att försäkra sig om att alla som vill får möjlighet att yttra sig, oavsett hur bekväm hen är med att själv begära ordet.

Och så brukar diskussionerna bölja lite fram och tillbaka. Och sen efter ett tag så brukar jag göra en sådan där runda och så brukar jag fråga då. Ja, vad tycker ni om det här nu då? Ska vi göra så här, eller så här till exempel? Och så får alla som vill säga någonting säga någonting. Och de som inte vill säga något säger bara att jag har inget att säga. Och så får man inte avbryta. Och så får man inte säga emot. Nej. Där är liksom en runda. Vi noterar, sen diskuterar vi igen. (Catrin, cirkelledare för Centerpartiet)

Rundan blir på så vis ett sätt att skapa en likvärdig möjlighet att yttra sig, där möjligheten att avstå från att yttra sig också tydliggörs. Rundan kan emellertid även användas som ett sätt att utöva ett tryck på alla att säga något. Då inbjuder cirkelledaren inte deltagarna att avstå från att säga något, utan skapar en förväntan hos alla att bidra, även om de inte har lust dela med sig av sina tankar och kanske helst sitter tysta.

Eller att man har talarrundor. Och det funkar ju också i en grupp, att alla är tvungna att säga någonting. Då får man ju med de här personerna på olika sätt och vis och det här kan vara väldigt spännande. Och då kommer det oftast fram saker och ting som kanske inte andra har sagt. Man förväntar sig ibland kanske att den som har varit tyst då ska

säga, ja men jag håller med det de andra säger. Men det behöver faktiskt inte vara så. (Christer, cirkelledare för Centerpartiet)

Vikten av att under dylika rundor vara lyhörd i relation till deltagarna betonas. Förväntan på den motvillige att tala måste vägas mot värdet av trivsel i gruppen och respekten för individens olikheter.

Det är ju att försöka att lyssna, man lyssnar in, även om man går en runda och alla ska prata och så är det inte säkert att man i början säger allt man vill och så vidare. Då gäller det att kunna lyssna. Finns det mera här att ta vara på så att säga? Och till nästa gång kanske försöka få den att uttrycka lite mer om vad man tycker och tänker och sådär. Det är väl framför allt den delen, att lyssna på deltagarna och hitta nyanserna. (Christoffer, cirkelledare för Centerpartiet)

Att använda sig av rundor blir ett sätt att lyssna in deltagarna och att berika cirkeln med fler perspektiv. När alla deltagare uttrycker sina tankar ökar möjligheten till ett rikt innehåll som befrämjar lärandet för hela gruppen. Rundan kan alltså ses som ett återkommande inslag och som en lärandeprocess, där deltagarna gradvis blir tryggare med att ta plats och lägga ut texten. Det är därför viktigt att se det just som en process och att inte ha för krävande förväntningar inledningsvis. I stället behöver studiecirkelledaren noggrant lyssna in och hitta nyanser även i mycket korta inspel för att i ett senare skede kunna återkoppla till det som sagts. Detta görs för att aktivt bekräfta att deltagarnas bidrag spelar roll, även när de inte är så utförliga.

Frågor

Att ställa frågor till gruppen, inte bara i samband med rundor, är ett återkommande verktyg som används både för att skapa diskussioner och för att involvera tysta deltagare i samtalen. När det gäller att skapa diskussioner är ett sätt att cirkelledaren ikläder sig rollen av att lyfta fram ståndpunkter som avviker från gruppens, som i exemplet nedan.

Lite gör jag så att jag försöker ta någon slags, vad ska man säga motståndarståndpunkt. Om någon skulle svara så här på din fråga, hur skulle du svara? Att sätta det i en kontext. Och då blir det mer ett samtal av det. Att säga den här kritiken skulle du kunna få från det här hållet, eller hur skiljer det sig från hur en person som tänker på det här

sättet skulle säga. Så att man tar idén och så sätter man den i ett sammanhang. (Martin, cirkelledare för Miljöpartiet)

Ett annat sätt är att cirkelledaren försöker fånga upp någon fråga som bedöms ligga deltagarna nära och göra den till föremål för diskussion.

Jag brukar kunna ställa frågor som relaterar till deras vardag. Så är det kommunpolitiker, så brukar jag ställa frågor som, baserat på Vänsterpartiets ideologiska synpunkt, hur ser man på en skolnedläggning. Typ sådana saker. Så att man får diskutera i grupp. (Viktor, cirkelledare för Vänsterpartiet)

Frågan kan också riktas till en enskild deltagare i gruppen, som ett sätt att inkludera deltagare som cirkelledaren uppfattar har saker att bidra med, men som drar sig för att själva begära ordet.

Ibland brukar jag ställa raka frågor bara. Vad tycker du, Anna? Om Anna sitter tyst hela tiden. Jag vet att hon har varit delaktig i gruppdiskussioner och så vidare. Suttit och tagit anteckningar och så vidare. Då kan jag bara. Vad tycker du? Ja, det brukar också vara väldigt effektivt. (Viktor, cirkelledare för Vänsterpartiet)

Återigen bygger alltså detta på att ledare är inkännande och läser av situationen, för att den typen av riktade frågor ska få önskad verkan.

En annan teknik, när frågor till deltagarna ställs, är att be var och en enskilt fundera på frågan ett tag, kanske också anteckna några reflexioner, innan de besvarar den i gruppvisa samtal.

Om man ska ha en grupprefleksion till exempel, så ser jag alltid till att, först tänker vi 5 minuter själva. Det är för att inte människor som är som jag som ofta pratar innan vi tänker ska sätta i gång en diskussion och nästan ha bytt ämne när andra som gärna tänker innan de pratar inte har liksom hunnit med. [...] Det måste först finnas en tid för att folk ska få sortera sina egna tankar så att alla har tid att tänka igenom själva. (Stefan, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Ett ytterligare sätt att ställa frågor till gruppen är att be dem diskutera två och två, i så kallade bikupor. Denna metod, som är mycket vanlig inom folkbildningen, möjliggör dels för fler att säga sin mening

jämfört med att vänta på sin tur i en grupp. Dels underlättar det för dem som ogärna talar inför andra att diskutera.

Att hävda sina egna åsikter inför en grupp kan vara en utmaning för många, vilket ledarna återkommer till. Ett sätt som kan minska denna anspänning är att skapa övningar där deltagarna får i uppgift att representera ståndpunkter som inte enbart är deras egna. Gruppen kan exempelvis delas in i mindre grupper, och uppmanas komma fram till en gemensam uppfattning. En enskild i gruppen får sedan berätta om denna i storgrupp. Det kan då uppfattas som mindre utsatt, samtidigt som det ger en möjlighet att öva sig i att företräda andra.

Man växer i att man får företräda några andra och redovisa också vad andra har sagt. Det är en form av, en känsla av trygghet. Har man då pratat om någonting som kan anses vara kontroversiellt [...] så behöver man inte redovisa det som sin egen åsikt, utan det är gruppens åsikt. Man behöver aldrig känna sig dum inför en större grupp. Det är fler som finns bakom, och man "outar" inte sig själv. (Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Deltagarna får alltså genom att företräda andras åsikter och redovisa gruppens gemensamma ståndpunkt öva på att företräda en grupp. Det är en viktig färdighet att kunna inom ramen för ett politiskt parti. Genom att skapa en trygg miljö där kontroversiella ämnen kan diskuteras utan att individer behöver utlämna sina egna åsikter, främjas en känsla av gemenskap och en skyddad plats för lärande, där ingen behöver känna sig dum eller utsatt inför en större grupp. På så vis utmanas deltagarna att lära sig färdigheter som de kan komma att ha nytta av i sammanhang utanför cirkeln.

Föreläsningar och gäster

Att kombinera studiecirkel med olika typer av föreläsningar är ett sätt att stödja lärandet i gruppen. Det är emellertid något som bör ske med måtta, givet samtalets centrala betydelse i studiecirkeln, betonar flera av de cirkelledare vi har intervjuat.

I mitt parti skulle det aldrig gå hem att liksom ha en studiecirkel som egentligen var en serie föreläsningar. Det skulle inte vara accepterat. [...]. Jag vet inte hur det är med andra men hos oss skulle det aldrig

gå. Då skulle du få med folk en gång och aldrig mer kan jag säga.
(Catrin, cirkelledare för Centerpartiet)

I de fall där föreläsningens inslag är återkommande i particirklar handlar det vanligtvis om att det finns ett studiematerial i form av PowerPointbilder som cirkelledaren inleder med att kort gå igenom. Vanligast är dock att föreläsningens inslag sker enstaka gånger under en studiecirkel, och då gärna med en gäst som tillför något särskilt perspektiv. Det kan handla om en gäst som besitter en specifik fackkunskap, som i exemplet nedan.

De senaste bokcirkelarna har jag också anordnat föreläsningar till, som är länkade till bokens innehåll. Till exempel Diamant Salihus bok. Där har jag i min bekantskapskrets, i mitt nätverk, en vän som är polis som jobbar som operativ polis, områdespolis som kom och berättade om sitt arbete. Och då kunde cirkeldeltagarna pricka av i princip vad som står i boken. Det här stämmer ju med verkligheten. Ungdomar, man kan se det tidigt och så vidare. Då tyckte de att det var väldigt informativt och spännande att få den här djupinblicken. Och jag hade också en föreläsare, en kille, man, som har varit kriminell. Han har arbetat som torped i organiserad brottslighet. Han har lämnat den kriminella världen för 10–15 år sedan. Och han kom och berättade om hur det var att leva som yrkeskriminell och vad det är som gör att man kommer in på den här banan. Och återigen så gav det en fördjupad bild. De kunde återigen pricka av. Och redan i barndomen så finns det här med utanförskapet och viljan att få bekräftelse. Och det gjorde att det gav en ”kunskapsboost” utan dess like. Men också en vilja att lära mer.
(Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Vanligast är emellertid att studiecirkeln gästas av någon erfaren företrädare från partiet. Hen ombeds då, förutom att prata om något tema, att också vara närvarande på plats och ingå i samtal med deltagarna. Gästen blir i detta fall inte bara någon som bidrar med kunskaper och håller ett föreläsningsspass. Det blir någon som bidrar med att skapa relationer inom och för partiet, vilket vi kommer återkomma till.

Studiematerialet

Att det finns ett förutbestämt studiematerial kan vara en viktig resurs både för den som leder en studiecirkel och för de deltagare som vill

fördjupa sina kunskaper inom ett ämne. Samtliga intervjuade studiecirkelledare i particirklar berättar att de får ett färdigproducerat studiematerial från sitt parti. Ibland får studiecirkelledarna även en studiehandledning och PowerPoint-presentationer att utgå ifrån. Studiematerial finns dessutom ofta på partiernas hemsidor eller intranät, så att det är lättillgängligt för både studiecirkelledare och deltagare. Den variation mellan cirklar som utgår från ett färdigproducerat studiematerial, cirklar där cirkelledaren väljer material och cirklar där ledaren producerar eget material som Lundberg och Larsson fann i sin studie²⁹ saknas i vår. Det betyder dock inte att particirkelledarna strikt följer det färdigproducerade studiematerialet. De beskriver snarare studiematerialet som en utgångspunkt eller en ram att förhålla sig till. En studiecirkelledare säger att de ser det som ”en service att få ett grundmaterial”, men att de därefter får göra ”lite som de vill” (Catrin, cirkelledare för Centerpartiet).

En annan studiecirkelledare berättar:

Jag förhåller mig tämligen fritt till studiematerialet kan jag säga. Jag tänker att det är ramarna för ungefär vad vi ska hålla oss till. Men sen jobbar vi mycket med att få in gästföreläsare. Har vi någon som är jätteduktig inom någon del utav partiet, men som inte riktigt går in i den här planeringen, då får man ju justera för att man ska få ut så mycket som möjligt utav det. Så att det [studiematerialet] är jätteskönt att ha om man blir snabbt inkastad på något, då kan man förhålla sig mer strikt till det, men annars så är det här, ja, men mer som riktlinjer skulle jag säga. Jag följer det hjälpligt, men inte alls slaviskt. (Stefan, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Här framhävs att studiematerialet är tacksamt att ha som en grund men att innehållet bör justeras under cirkelns gång. Mer än att se det färdigproducerade materialet som en förutbestämd planering, eller ett fastslaget upplägg så förstår cirkelledarna studiematerialet som ett sätt att stödja läroprocesser inom ramen för cirkeln. Vissa väljer också att ta in annat studiematerial som de tycker passar bättre in, som Martin nedan beskriver:

Vi tar studiematerialet och så kollar vi vilka är de relevanta punkterna. Hur kan vi prata om det här ämnet med lokal förankring? Så brukar vi

²⁹ Lundberg & Larsson (2010).

sätta ihop som en typ PowerPoint-aktig grej så här: nu har vi de här punkterna vi ska gå igenom. Och så följer vi egentligen samma grundrubriker som ursprungsmaterialet, men med anpassning då till ja dels vilka som är här. Ja dels vi som håller i det, har vi några intresseområden som vi vill fokusera på, eller har vi exempel som vi tycker bättre illustrerar principen än de som fanns med i grundmaterialet. Och så lägger vi till det. I stort sett går vi igenom område för område och diskuterar. (Martin, cirkelledare för Miljöpartiet).

Alltså används studiematerial som en mall, men studiecirkelledaren gör anpassningar för att få innehållet att kännas mer relevant. Här framhävs också vikten av att tydliggöra den lokala förankringen, eftersom studiecirkelledaren bedömer att det är något som väcker deltagarnas intresse. Flera av de intervjuade studiecirkelledarna säger även att deras egna engagemang i viss mån styr, eftersom de tar med det som de själva tycker är viktigast. En studiecirkelledare berättar att han inte är så intresserad av partiets ”årshjul” och att han därför tar fram mer innehåll som går i linje med det egna intresset för maktstrukturer och hur samhället fungerar (Stefan, cirkelledare för Socialdemokraterna).

En annan studiecirkelledare påtalar att även när studiematerialet behandlas enligt plan, så är det viktigt att låta deltagarna ta plats och låta deras intressen styra:

Ja men det (studiematerialet) har känts som det säkra kortet ändå. Och sen om man ändå känner att man har den ramen och de punkterna så finns möjligheten till att göra de här avkrokarna till det folk har velat prata om. (Christer, cirkelledare för Centerpartiet)

Att studiematerialet är tydligt, gör att studiecirkelledaren känner sig trygg med formen. Diskussionen kan fastna eller ta vägen någonstans utan att studiecirkelledaren känner att den måste ”skynda tillbaka” till rätt punkt. Snarare förstår vi det som att studiecirkelledarna ser det som studiematerialets syfte, att det ska bana väg för samtal och sätta i gång diskussioner. Det faktiska innehållet i cirkeln växer alltså fram i en dynamisk process mellan hur cirkelmaterialet är framskrivet, hur studiecirkelledarna tolkar deltagarnas behov och önskemål samt studiecirkelledarens egna intressen.

Det särskilda med att leda particirklar

De överväganden som particirkelledarna gör har, som vi berört i föregående avsnitt, mycket gemensamt med vad som är allmänt för cirkelledare oavsett ämne. Vissa överväganden framstår emellertid som mer specifika eftersom de görs utifrån att studiecirkelarna genomförs inom ramen för ett politiskt parti. Studiecirkelledarna har tagit sig an sitt uppdrag å partiets vägnar. Utöver den grupp som ingår i cirkeln finns alltså ytterligare ett sammanhang att förhålla sig till. Studiecirkeln ska inte bara skapa lärande och utveckling för de enskilda i cirkeln, den förväntas också ha en funktion i relation till det politiska partiet.

Stödja politiskt lärande

Syftet med att delta i en studiecirkel handlar oftast om att lära sig något och att utvecklas som människa. Det lärande som de intervjuade studiecirkelledarna framhäver som viktigast att deltagarna får med sig efter genomförd cirkel handlar om partiet, om politik och om samhället i stort. Det rör sig om olika typer av kunskaper och färdigheter som är bra att en medlem har utifrån ett partis perspektiv. Dessa partirelaterade kunskaper är av olika slag och vi har, utifrån våra intervjuer och med stöd av vår tidigare forskning om utbildning i politiska partier,³⁰ lyckats urskilja tre olika typer av partirelaterade kunskaper. Dessa, som vi kommer att gå närmare in på i det följande, är: *ideologi och värderingar, organisatoriska och praktiska färdigheter samt sakkunskap*.

³⁰ Se till exempel Nordvall & Pastuhov (2020).

Ideologi och värderingar

Studiecirkelledarna ser det som att studiecirkeln ska hjälpa medlemmen att orientera sig i partiet och lära sig baskunskaper om vad partiet står för och vad det har åstadkommit historiskt. Historia och ideologi är ofta tydliga teman i de studiematerial som partierna tagit fram. Alla studiecirkelledare påtalar att själva innehållet i utbildningarna, det material som ligger till grund för dem, innebär att cirkelsamtalen ofta utgår från partiets ideologiska grund. Det är emellertid inte bara genom sitt innehåll som studiecirkeln bidrar till ett lärande med särskild ideologisk och värderingsmässig inriktning. Cirkelledarna betonar dessutom att deras eget partis värderingar blir tydliga i själva cirkelformen. Det vill säga att cirkelformen ses som ett uttryck för de demokratiska värderingar och processer som kännetecknar partiet. Det framstår emellertid inte som ett särdrag för ett särskilt parti, utan resonemanget återkommer hos flera cirkelledare med olika partitillhörighet.

Vi kan se en återkommande tanke om att studiecirkelledarna både genom cirklarnas form och innehåll avser att visa partiets ideologi och värderingar. Cirkeln kan, som i exemplet nedan, användas som ett sätt att förmedla en interndemokratisk tradition som cirkelledaren ser som utmärkande för sitt parti.

Jag tycker väl att det här att vi liksom, en kommunstyrelseordförande är inte mer värd än en ny nyvald ersättare i någon nämnd. Nej, utan alla blir behandlade på samma sätt. Det är cirkeln. Så att till exempel, så har alla medlemmar rätt att skriva motioner till vår partistämman. Alla har rätt att åka till partistämman om de vill och delta på stämman. Alla har rätt att be om ordet och tala för sin motion även om de inte har ombud. Och just det här att alla är lika mycket värda [...]. Jag tycker att det är väl det som genomsyrar. Förutom att vi pratar om vår politik då. För jag har aldrig varit med om en studiecirkel, inte i modern tid i alla fall, som har ordnats av en partiorganisation som inte har handlat om demokrati och politik. (Catrin, cirkelledare för Centerpartiet)

Flera av studiecirkelledarna lyfter att medlemmarna, genom att bjudas in till en studiecirkel, välkomnas i partiet på ett sätt som visar att alla är lika mycket värda. Cirkeln är tänkt att skapa ett rum där alla har möjlighet att delta och göra sin röst hörd oavsett bakgrund. ”Det har

inte att göra med om du är bildad eller liksom vem du är” som Sofia, cirkelledare för Socialdemokraterna, uttrycker det.

Således är det meningen att medlemmarna ska lära sig partiets ideologiska grunder och värderingar genom att delta i partiets studiecirkel. Ideologi är ständigt närvarande i kursinnehållet, men studiecirkelledarna uttrycker att det är deras ansvar att inte enbart tala om detta, utan att också visa medlemmarna dessa värderingar. Studiecirkelledarna betonar att studiecirkeln är en särskilt passande form när det kommer till att lära ut värderingar, eftersom studieformen tillåter en lärandeprocess som sker i relation till andra.

Målsättningen att alla ska få komma till tals och bli respekterade kan emellertid medföra utmaningar i relation till andra målsättningar – såsom att partiets syn på demokrati och samhälle också ska präglade samtal som förs. Ett dilemma som kan uppstå i studiecirkeln är om deltagarnas frihet att uttrycka sina egna åsikter medför att samtalens innehåll blir av det slag att de kraftigt avviker från partiets principiella idéer om exempelvis demokrati. Studiecirkelledaren får därmed en viktig roll när det gäller att verka både för öppenhet i samtalet och att synsätt som går i linje med partiets kommer fram i samtalen. Speciellt om cirkeln delas upp i mindre grupper för diskussion kan det vara svårt för studiecirkelledaren att hålla koll på samtalen och föra dem tillbaka till det innehåll och de värderingar som är tänkta att stå i fokus.

En studiecirkelledare beskriver till exempel en situation där en deltagare uttryckte sig positivt om styrelseskicket i sitt hemland, ett land i forna Sovjet som inte klassas som en demokrati. Studiecirkelledaren tolkade de andra deltagarna som obekväma och bröt in i samtalet och ställde frågor för att försöka nyansera påståendena om deltagarens hemland (Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna). Studiecirkelledaren, som uppfattade att de övriga deltagarna kände olust inför att ifrågasätta denna deltagare, ville genom sitt agerande upprätthålla ett avslappnat diskussionsklimat. Här blev således frågor och nyanseringar ett sätt att markera partiets värderingar, där idéer som strider mot grundläggande principer inom partiet konfronteras med avsikten att vara varsam både mot den enskilde som adresseras och mot samtalsklimatet i gruppen.

Organisatoriska och praktiska färdigheter

Det är inte bara frågor om ideologi och värderingar som studiecirkeln kan ge kunskaper om. Det finns även en förväntan från studiecirkelledarna, och indirekt från partiet, att deltagarna ska lära sig de organisatoriska och praktiska färdigheter som behövs för att kunna arbeta inom och för partiet. Därför är particirkulerna ofta utformade för att förbereda medlemmar för uppdrag och uppgifter inom partiet. En variant av detta kunnande handlar om att ha kunskap om partiorganisationen och hur den fungerar samt hur det parlamentariska arbetet går till. Många av studiecirkelledarna håller cirklar för sin lokala partiförening, varpå den egna kommunen och dess politik ofta hamnar i förgrunden. Eftersom kommunerna skiljer sig åt när det gäller såväl storlek som organisering kan det vara svårt att helt luta sig på det material som eventuellt tagits fram nationellt av partiet. Lennart, studiecirkelledare i Liberalerna, ger följande exempel på hur han som cirkelledare kan bidra till ett lärande med fokus just på den egna kommunen:

Sen fick jag av kommunen en schematisk film om kommunens organisation som vi använde. Och då blev man ju lite förvånad över att kommunen har så omfattande verksamhet, det spänner ju från gator och vägar till social verksamhet och så vidare, så det är ju en väldigt stor och spretig organisation. Och det är samma på regionens nivå, men kanske ännu mer på kommunal nivå.

Att använda studiematerial i form av informationsfilm framtagen av den egna kommunen är ett sätt för cirkelledaren att enkelt anpassa studiecirkeln efter lokala omständigheter. Ett annat sätt är att bjuda in en gästföreläsare. Christoffer, cirkelledare för Centerpartiet, berättar hur han brukar ”be någon tjänsteman komma och berätta” om det är någon cirkeldeltagare som är särskilt intresserad av någon nämnd exempelvis. Han understryker att det som cirkelledare inte är tänkt att man ska sitta inne med alla kunskaper själv, ”utan man kan ju mycket väl ta med andra personer som kan sina saker lika väl”.

Flera studiecirkelledare lyfter fram att det gäller att inkludera både teoretiska och praktiska kunskaper. De noterar att olika deltagare vill lägga tonvikt på olika saker. Vissa kan ha ett starkt intresse för en särskild aspekt medan andra har ett behov av att få en helhetsbild av partiet. Catrin, cirkelledare i Centerpartiet, lyfter angående detta fram att

det är viktigt att tänka på att deltagarna tar med sig olika lärdomar från cirkeln och att en och samma cirkel kan erbjuda olika former av kunskapsutveckling.

Det är olika för olika deltagare. För en del kanske känner sig jätte-trygga med partiets politik och hur det fungerar i kommunen och så. Men då kanske de fick något nytt när det gällde hur man argumenterar eller skriver en insändare. Så jag tror att det är lite olika för de olika deltagarna. Så var det ju några som var helt nya och som kanske kände någon mer i gruppen bara. Och då har ju de fått en bild av partiet tror jag. Genom den här studiecirkeln.

Det gäller alltså att stödja deltagarnas individuella lärprocesser. Det kan vara en utmaning att hitta en balans och att möta deltagarna som individer när gruppens sammansättning är heterogen. Vissa deltagare kan mycket om partiets politik och vissa kanske befinner sig i ett partisammanhang för första gången. Studiecirkelledaren framhäver därför vikten av att kunna vara flexibel och utforma varje cirkeltillfälle till att öva på olika organisatoriska och praktiska färdigheter. Ibland kan det handla om att informera om partiets politik och ibland om argumentation. En annan studiecirkelledare berättar att han brukar dela med sig av sina egna erfarenheter och till exempel ”lite tips och tricks kring att skriva insändare och debattartiklar” (Lennart, cirkelledare i Liberalerna).

Sakkunskap

En annan typ av kunskap som studiecirkelledarna vill att deltagarna ska få med sig efter genomförd cirkel är sakkunskaper. Det handlar både om partiets hållning i olika frågor och om politik i stort. Detta kunnande beskrivs närmast som en typ av allmänbildning, men framför allt betonas betydelsen av kunskaper som är viktiga för partiet. Medlemmar behöver kunna ta in stora mängder information och veta vad partiet står för i olika frågor för att kunna representera det på ett bra sätt. En studiecirkelledare pekar på det bekymmersamma i att medlemmar inte lär sig den här typen av kunskap:

Om vi får in massa medlemmar som kanske sympatiserar med Väns-terpartiet men kanske inte har koll på vad vi egentligen vill, då tänker

jag att det i slutändan kan skada partiet. När man hamnar på en fullmäktigelista och sen så vet man liksom inte var vi står i abortfrågan eller vad det nu kan vara. Så blir det helt plötsligt: oj person X sa det här. Det blev en ganska stor grej. Det kanske person X inte vet om. För att den personen inte har läst på utan den allmänt sympatiserar med partiet. För att vi ska kunna kraftsamla och åstadkomma någonting så tror jag att vi behöver någon sorts grundläggande kunskap i hela partiet, om partiet. (Viktor, cirkelledare för Vänsterpartiet)

Partiets utbildningar ska alltså ge medlemmarna kunskap om partiet för att minska risken att de får fel idéer om vad partiet står för i bärande frågor. Det finns således en likhet med de kunskaper vi ovan beskrivit i termer av ideologi och värderingar. Skillnaden här är att det handlar om att lära sig specifika faktakunskaper och om att få kännedom om partiets sakpolitik.

Vi behöver ju skolade medlemmar. Det är ju liksom vikten av studier, av partistudier. Att vi lär oss saker och ting. Men det blir ju ännu viktigare nu när det är så mycket fake news som cirkulerar och påståenden som är svåra liksom att bekräfta. Mycket sånt kommer ju liksom. Det är Facebookflöden som säger en sak. Vi ser ju att saker och ting kan få väldigt stor spridning utan att man kanske tänker kritiskt eller väljer att fördjupa sig i vissa saker och ting. Har man en grundläggande studieerfarenhet och kunskap, då tror jag att det blir lättare att stå emot såna här impulser och kanske också motverka dem. Vi behöver kunnigt folk i partiet. (Viktor, cirkelledare för Vänsterpartiet)

Studiecirkelledaren motiverar alltså denna typ av inslag i studiecirkeln utifrån partiets behov av ”kunniga” och ”skolade” medlemmar. Att det är kunskaper som ligger i linje med partiets behov framgår. Samtidigt betonas också värdet av att medlemmarna lär sig värdera olika källor i relation till varandra och att de utvecklar ett kritiskt tänkande. Det rör sig alltså inte om att de enbart ska tillgodogöra sig en partisanktionerad kunskap, utan att de förväntas utveckla ett kritiskt och självständigt förhållningssätt. I exemplet ovan sägs det ligga i det specifika partiets intresse. Inte heller detta framträder emellertid som ett särdrag för ett parti, utan är ett återkommande partiöverskridande drag i vårt intervjumaterial. Det är också något som går att spåra till mer allmänna ideal om hur aktiva samhällsmedborgare förväntas vara och agera.

Att bygga relationer till och inom partiet

Studiecirklar generellt är en studieform som betonar relationellt och kollektivt lärande. Det gäller även studiecirklar som sker inom ramen för partier. I vissa fall handlar det, som i de flesta cirklar, om att stärka relationerna inom gruppen, vilket vi har berört tidigare. I andra fall tycker vi oss emellertid kunna urskilja att partistudiecirkelledarna talar om ett relationsbyggande som har en betydelse för partierna snarare än för deltagarna. Vi kan även urskilja olika typer av partirelaterat relationsbyggande. Det handlar om att partistudiecirkelledarna gör sitt bästa för att få deltagarna att känna sig *välkomna i partiet*. Det handlar också om att *utveckla den enskilde medlemmens nätverk* inom partiet. Slutligen handlar det om att partiet som helhet utvecklar relationer i form av det vi nedan kallar för ett *partistärkande nätverkande*. Dessa tre typer av relationsbyggande ska vi nu titta närmare på.

Välkomnande partigemenskap

I intervjuerna lyfter studiecirkelledarna fram att medlemsutbildningarna ofta kan vara en medlems första möte med sitt parti och att det därför är viktigt att få alla att känna sig välkomna. Att delta i en studiecirkel kan skapa sammanhang och en känsla av tillhörighet. Deltagaren får en möjlighet att lära känna både partiet och andra medlemmar (Martin, cirkelledare för Miljöpartiet). Om medlemmarna känner sig bekväma när de går en cirkel finns en större chans att de blir engagerade och vill delta i partiets andra aktiviteter. Lärandet i studiecirkeln skapar på så vis ett partisammanhang som känns meningsfullt att delta i (Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna).

Deltagandet i studiecirkeln skulle kunna beskrivas som en typ av ”inkörspport” i partiet. Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna berättar att hon alltid låter trycka upp studiematerialet och dela ut det vid första tillfället. Det fysiska studiematerialet som deltagaren får i sin hand ökar värdet av medlemskapet, menar hon, och deltagaren känner då konkret att hen får någonting tillbaka. Förhoppningen är att medlemmen ska känna sig mer utvald och sedd i sitt medlemskap, vilket skapar förutsättningar för fortsatt engagemang.

Lennart, cirkelledare för Liberalerna, beskriver det som att deltagandet i studiecirkeln gör att enskilda medlemmar känner att de får ut

något av sitt medlemskap. Det är viktigt då det generellt är en utmaning för partierna att fånga upp och behålla nya medlemmar.

Tyvärr, så är det ju alltför många nya medlemmar som säger så här att ja, jag har anmält mig som medlem men det är ingen som hört av sig och hälsat välkommen en gång. Och det är ju förödande. Man måste ju försöka involvera nya medlemmar så snabbt som möjligt. Och det här är ju ett sätt att få med dem genom att ha en utbildning då. Och sen lär de ju känna varandra också under cirkelns gång och det är också värdefullt. Du får ett ansikte på olika namn och så där. (Lennart, cirkelledare för Liberalerna)

Några studiecirkelledare berättar också om studiecirkel som partiet erbjuder till personer som är intresserade av partiets politik men inte är medlemmar. Genom att bjuda in dessa personer öppnas dörren på glänt för nya potentiella medlemmar. De får en möjlighet att känna av om att engagera sig politiskt är något för dem och om de passar in i ”partikulturen”. Över huvud taget påtalar studiecirkelledarna att partikulturen är något som märks av i studiecirkelsituationen, och att även om partier kan vara förankrade i samma ideologi så kan det finnas stora skillnader i partiernas ”kultur” och idéer om hur man ska agera inom partiet (Catrin, cirkelledare för Centerpartiet). Även om inte alla som deltar i en öppen cirkel blir medlemmar, så betonar studiecirkelledarna att den här typen av cirkel är viktiga för deras partier. En studiecirkelledare säger till och med att han är mest nöjd med att ha lett dessa öppna cirkel, eftersom det ofta leder till öppna och nyfikna samtal om hur samhället är beskaffat och hur demokrati fungerar (Christoffer, cirkelledare för Centerpartiet). En strategi för att få nya eller potentiella medlemmar att känna sig välkomna är att även bjuda in mer erfarna medlemmar. Detta blir ett sätt att få nya personer att känna sig inkluderade i en gemenskap som sträcker sig utanför cirkeln.

Personliga nätverk

Partistudiecirkelledarna betonar vikten av att medlemmarna skaffar sig ett personligt nätverk. Studiecirkeln kan erbjuda en social gemenskap som gör att enskilda medlemmar lär känna andra personer inom partiet. Genom att gå en studiecirkel tillsammans med andra politiskt aktiva lär den enskilda medlemmen sig också att förstå hur arbetet

inom partiet fungerar. Studiecirkeln blir alltså *en plats där medlemmarna kan knyta värdefulla kontakter för sitt framtida engagemang* (Martin, studiecirkelledare för Miljöpartiet).

En studiecirkelledare framhäver att studiecirkeln kan sammanföra medlemmar i en kommun:

Att skapa en bra dynamik i den gruppen tror jag det handlar om mer än just att det är socialt. Det handlar ju om att skapa en dynamisk och handlingskraftig grupp. Och det vill man ju som politiker, då vill du ingå i en grupp som fungerar bra och som kan liksom skapa utrymme för sin politik. För det är ju inte så att någon går i studiecirkel i partiet för att bara ha trevligt och umgås. Nej, den tiden är förbi. Det var kanske för länge sedan. Men inte nu. Utan nu så går man ju därför att man ser en nytta med det på ett annat sätt. I sin roll som politiker. (Catrin, cirkelledare för Centerpartiet)

Cirkeldeltagandet kan på så vis hjälpa till att utveckla det politiska arbetet och att sammansvetsa gruppen. Mer än att få medlemmarna att känna sig delaktiga i en social gemenskap kan studiecirkeln hjälpa den enskilda medlemmen att hitta sitt nätverk inom partiet.

För att när man kommer in ny så det blir det vid de här tillfällena som man oftast lär känna [folk]. Går man bara på möten, liksom beslutande möten, då går oftast tempot ganska fort. Det finns inte så mycket tid att sitta och liksom nätverka och lära känna varandra utan det är mer hands-on medan utbildningstillfällen är något helt annan. En helt annan möjlighet att ”bonda”, det tror jag är jätteviktigt för ett framtida engagemang. Ja, att man hittar sitt nätverk i partiet. (Stefan, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Betonandet av värdet i att cirkeldeltagarna får en möjlighet att lära känna varandra är givetvis inte unikt för en partistudiecirkelledare. Snarare är det en generell strävan som återfinns bland cirkelledare i alla typer av studiecirkel. Vi kan se det som en central aspekt i en allmän studiecirkelledardidaktik. Particirkelledarna utgår från en sådan allmän studiecirkeldidaktik för att skapa sammanhållning i studiegruppen. Deras syften med detta rymmer emellertid något mer än att enbart få gruppen att fungera som studiecirkel. Det ses som ett sätt att utveckla deltagarnas personliga nätverk inom partiorganisationen.

Partistärkande nätverkande

Förutom att odla deltagarnas personliga nätverk framhäver de ledare vi intervjuat att studiecirkelns skapar relationer som har värde för partiet som organisation. Studiecirkeln bidrar till en typ av infrastruktur inom partiet. Studiecirkelns får ett strategiskt värde för partiet genom att de bygger relationer till människor som kan bli användbara för partiet. En studiecirkelledare säger att utbildningsverksamhet ”skapar kittet i partiet” (Christer, cirkelledare för Centerpartiet). På så vis betonas en typ av nätverkande som har övergripande betydelse för organisationens sammanhållning och funktionssätt. Genom att arbeta med gruppen för att enskilda medlemmar ska känna sig trygga, skapas förutsättningar för att medlemmarna känner sig trygga inom partistrukturen generellt.

I huvudsak uppnås denna partistärkande målsättning genom studiecirkelledarnas generella arbete med att skapa ett tryggt och välkomnande klimat i cirkeln som känns meningsfullt för deltagarna. Det kan också innebära att cirkelledaren arbetar med relationsbyggande inom partiet som går bortom själva studiecirkeln, exempelvis genom att bjuda in framträdande partiföreträdare som gästföreläsare. Genom att på så vis sammanföra personer med olika positioner kan man, menar Stefan (cirkelledare i Socialdemokraterna), ”bygga bort hinder” som kan försvåra kontakter inom partiet.

Vi har mycket gästföreläsare och har man då träffat alla kommunalråden där och suttit och lunchat med någon av dem och så kommer man då på ett annat möte med den personen, men då är det mycket lättare att hälsa och då har man så att säga byggt bort hinder på det sättet. Så det tror jag är betydligt viktigare än det man lär sig.

På vis lär sig den nya medlemmen inte bara vem den ska höra av sig till om den har ett förslag eller vill bolla idéer. Steget blir också lättare att ta i praktiken. Tanken är att den som träffat och pratat informellt över en lunch eller en fika med en ledande person inom partiet i större utsträckning också vågar kontakta dessa vid ett senare tillfälle. Därigenom skapas mer lättframkomliga kontaktvägar i partistrukturen.

Politiska förtroenden

Studiecirkelledarna återkommer ofta till att det som gör partistudiecirkeln speciell är möjligheten för deltagarna att ha eller att kunna få ett förtroendeuppdrag i framtiden. Att få förtroende från sitt parti beskrivs som en hedersam men också ansvarsfull uppgift som kräver mycket möda. Därför är det av stor vikt att välja rätt personer som är kapabla att axla ett politiskt förtroende. Det är en generell utmaning för partierna att hitta medlemmar som är villiga att ta på sig sådana uppdrag. Svårigheterna med att rekrytera engagerade medlemmar kan relateras till det medlemstapp som präglar de flesta politiska organisationer och föreningar i Sverige och västvärlden sedan många årtionden³¹ där en förklaringsmodell är att politiskt engagemang i dagens samhälle ofta sker på andra sätt än genom medlemskap i en organisation.

Studiecirkelledarna som vi har intervjuat hanterar på olika sätt möjligheten att cirkeldeltagarna i framtiden kan komma att inneha förtroendeuppdrag. Det handlar om att erbjuda alla deltagare möjligheter att *utveckla kunskaper och självförtroende* för sådana uppgifter. Det handlar också om att vara uppmärksam och identifiera deltagare som verkar vara särskilt kapabla att *ta sig an ett politiskt förtroendeuppdrag*. Till sist handlar det om att *stärka medlemmarnas förtroende för partiet*. Studiecirkeln används alltså på olika sätt för att förbereda, stärka och utvärdera medlemmarnas förmåga att ta sig an politiska förtroendeuppdrag.

Utveckla självförtroende

I intervjuerna beskrivs studiecirkeln som en plattform där medlemmarna ges möjlighet att uttrycka sig och våga agera. Som cirkeldeltagare får de känna att deras åsikter är betydelsefulla och att de blir lyssnade på. Detta är inte unikt för particirklar utan framhålls ofta som en styrka med studiecirkelformen generellt. Att våga tala inför andra och uttrycka sina åsikter är emellertid särskilt viktigt för dem som ska företräda ett politiskt parti. Studiecirkelledarna betonar vikten av att deltagarna utvecklar ett politiskt självförtroende. Cirkelformen ger deltagarna möjlighet att utveckla det självförtroende som krävs för att

³¹ Smith & Smith (2020); Dahl (2011).

kunna verka inom partiet. En studiecirkelledare framhåller att för att bli aktiva i partiet måste deltagarna ”ta för sig”. Studiecirkeldeltagandet är ett tillfälle att öva sig i detta, menar han.

Det skapar en självständighet. Att man vågar prata med andra. Man märker ju det ganska snabbt, vilka som kommer att vara... vilka som är beredda att ta för sig av saker och ting. Det skapar kontakt mellan människor där man vågar kliva vidare helt enkelt. (Christer, cirkelledare för Centerpartiet)

Ett utvecklat självförtroende bidrar också till ökade möjligheter till fortsatt engagemang, resonerar cirkelledaren. Att stärka deltagarnas självförtroende blir därmed något som gynnar partiet på sikt. Genom att uppmuntra deltagarna att vara självständiga och modiga, och genom att utveckla dem som människor, ökar också chansen att de tar nästa steg i partiarbetet.

Att studiecirkeln både ska vara en plats där deltagarna ges möjlighet att utveckla sitt självförtroende och ett forum för att diskutera politik kan ibland medföra dilemman som cirkelledarna måste hantera. Det gäller särskilt när deltagare inte är vana vid att föra politiska diskussioner. En studiecirkelledare ger ett exempel på detta från en cirkel som är en del av ett integrationsprojekt, där kvinnoorganisationen i partiet organiserar en studiecirkel för nyanlända kvinnor i kommunen.

Jo, har man en diskussion får man ju inte hantera den diskussionen så som man skulle göra med partikollegor. Nej, då kan man ju gå på ganska hårt, tänker jag. Men här får man ju vara... det är jobbigt efteråt och man behöver prata av sig med någon likasinnad. Det är svårt, men man vill ju inte såra någon. Nej, man vill ju inte det. Man bör nog inte säga: du har fel, här har du missförstått. Men, man vill försöka och lirka till alternativa sätt att resonera. Jag tror inte jag är speciellt bra på det, men jag försöker. Man vill ju inte ha en konfrontation i en sådan situation. Därför att det handlar om att bygga tillit. Och ja, det är bara att bita sig i tungan, alltså. (Clara, cirkelledare för Centerpartiet)

När deltagarna uttrycker åsikter som cirkelledarna ser som missuppfattningar och felaktiga påståenden står de, som Clara i exemplet, inför en avvägning. Å ena sidan vill hon uppmuntra ovana deltagare att uttrycka sina åsikter, för att bygga tillit och utveckla självförtroende. Å

andra sidan är det viktigt för henne att deltagarna utvecklas och förstår partiets ståndpunkter, vilket ingår i hennes roll som cirkelledare och partiföreträdare. Helst vill hon både stärka tilliten och utmana den enskilda deltagarens perspektiv, men att utmana kan också riskera att undergräva tilliten.

Claras lösning på detta dilemma är att ”lirka” genom att ställa frågor och lyfta fram alternativa synsätt, utan att direkt säga att någon har fel. Det är tydligt att detta kan vara påfrestande för cirkelledaren, som delvis avstår från att tydligt uttrycka sin egen åsikt. Det ses som en rimlig avvägning för att undvika att samtalsklimatet blir konfrontativt i cirkeln. Förutom att det kan undergräva tilliten är det inte heller särskilt troligt att cirkelledaren genom konfrontation skulle få deltagaren att ändra sina uppfattningar. Att förändra åsikter tar tid, och för att studiecirkeln ska kunna bidra till detta krävs att deltagaren återkommer. Eftersom deltagandet är frivilligt är det viktigt att deltagaren känner sig trygg och trivs för att vara villig att återkomma.

Ta sig an ett förtroendeuppdrag

För att inneha ett politiskt förtroendeuppdrag krävs givetvis inte bara självförtroende. Det handlar också om att kunna visa upp sina färdigheter och förmågor så att partiet kan utveckla förtroende för medlemmen. Cirkelledarna beskriver att de som partiföreträdare försöker lägga märke till personer som kan tänkas vara lämpliga för partiuppdrag. Några uttrycker till och med att det kan gå snabbt att identifiera om någon utmärker sig. Studiecirkeln verkar på så vis vara ett passande sammanhang för göra en första utvärdering av hur medlemmen agerar och huruvida hen kan vara lämplig för att axla ett politiskt förtroendeuppdrag.

En studiecirkelledare beskriver cirkeln som en bra möjlighet till ömsesidigt inkännande. Det innebär att medlemmen får möjlighet att känna av om hen passar in i partiet, samtidigt som partiet får möjlighet att bedöma om medlemmen är lämplig som företrädare (Christoffer, cirkelledare för Centerpartiet).

Ibland i de här cirklarna brukar vi ha med någon från ledningen i partiet för att också, det är ju ett sätt för dem att lära känna de här människorna. Vad går de för? Jag menar när partiet nominerar människor

för olika poster så går man ju lite grann i god för att det här är en god företrädare, så att, träffas man några gånger så lär man ju känna varandra litegrann. Så det är ömsesidigt, att nya kan lära känna partiet och de som redan finns i partiet lär känna de nya. (Christoffer, cirkelledare för Centerpartiet)

En annan studiecirkelledare påpekar att hon håller ögonen öppna för personer som utmärker sig. Om någon visar särskilda egenskaper så kan hon ha den personen i åtanke för uppdrag (Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna). När studiecirkelledarna diskuterar betydelsen av att deltagarna kan visa upp sig i partistudiecirkeln, så talar de ofta om studiecirkelformen som helhet och hur deltagandet i en studiecirkel ger möjlighet att visa upp olika fördelaktiga färdigheter. En studiecirkelledare betonar till exempel att det inte bara handlar om att kunna uttrycka sig väl och vara en bra talare, utan också om förmågan att lyssna, eftersom ”annars kommer man inte långt” (Christer, cirkelledare för Centerpartiet). Det blir tydligt att studiecirkelledarna värderar en mångfald av färdigheter hos deltagarna och ser de olika aktiviteterna som genomförs i cirkeln som en möjlighet att både utveckla och visa dessa färdigheter. Inom ramen för cirkeln skapas alltså en lärmiljö där den enskilda deltagaren kan utvecklas och där partiet kan identifiera och stödja framtida resursstarka medlemmar.

Stärka förtroendet

Studiecirkeln kan även användas för att stärka medlemmens förtroende för folkvalda politiker och partiet som helhet. Studiecirkelledarna betonar vikten av att nya medlemmar får möjlighet att träffa exempelvis kommunalråd eller andra förtroendevalda. Studiecirkeln används därför för att skapa närhet till den politiska ledningen, främst på lokal nivå men även regionalt och nationellt. De intervjuade studiecirkelledarna påpekar att de regelbundet inkluderar gästföreläsare, ofta namnkunniga politiker, för att ge deltagarna en närmare relation till partiets företrädare. En cirkelledare berättar också att han inte bara brukar bjuda in framträdande partiföreträdare som gästföreläsare, utan även uppmanar dem att själva delta i utbildningen. Han ser detta som en metod med potentiellt positiva effekter på övriga deltagares lärande och uppskattning av sammanhanget.

Det är klart att det kan vara svårare att hålla ihop en grupp som har olika positioner. Men man ska också beakta att den som kanske är ny tycker att det är mer roligt och utvecklande att ha den som har varit med länge och är erfaren på den här utbildningen. Många utav dem som har varit med ett längre tag tycker ofta att ja men jag kanske kan det där. Och det kanske inte är så prioriterat i deras stränga och hårt antagna almanacka. Speciellt kommunalråd... Ja men om du tänker dig den typen av människor. Då har jag varit med och sagt att jo men din kunskap och ditt kunnande gör att de här andra som är helt nya växer på ett helt annat sätt. Säger du att det här är en viktig kurs. Om du prioriterar den här utbildningen och att diskutera de här frågorna... Så ser de andra det också. (Christer, cirkelledare för Centerpartiet)

Genom att på olika sätt involvera redan etablerade politiker i utbildningssammanhang förväntas det alltså öka känslan bland övriga deltagare av att ingå i ett betydelsefullt sammanhang. Det skapar en mötesplats för samtal och en känsla av närhet till partiets folkvalda företrädare. Studiecirkelar och andra utbildningssammanhang i partiet blir således ett sammanhang som kan stärka medlemmarnas förtroende för partiet och dess företrädare. Att studiecirkelledaren i sådana fall också kan behöva hantera det dilemma som uppstår när gruppen, som idealt sett ska vara jämlik, samtidigt består av personer med olika positioner i partihierarkin har vi berört tidigare.

Planering

Även om det finns en föreställning om att studiecirkeln ska präglas av spontana samtal som sker i nuet, så ligger det mycket förberedelse bakom en lyckad studiecirkel. Att göra en bra planering är en förmåga som även Lundberg och Larssons³² intervjuade studiecirkelledare framhäver som något som erfarna och kunniga studiecirkelledare utvecklar som en praktisk kompetens. Erfarna studiecirkelledare har lärt sig att förbereda för cirkeln i olika steg och att hela tiden vara öppna för att justera planeringen under cirkelns gång. Studiecirkelledarna gör en översiktlig plan, planerar inför varje cirkelträff, justerar innehållet efter hand och bjuder in deltagarna i planeringen. Partisammanhanget innebär dessutom olika särskilda omständigheter som bör beaktas i planeringen.

För en studiecirkelledare handlar det om att vara följsam i relation till det som utvecklas i studiecirkeln och att hitta en balans mellan den översiktliga planen och de fria samtalen som äger rum. I våra partisirkelledares fall gäller det att ha många bollar i luften samtidigt. De vill att deltagarna ska känna sig sedda och stödja deras lärande, men de vill också bidra till att utveckla engagerade och kompetenta medlemmar å sitt partis räkning. Därför behöver studiecirkelledarna ta hänsyn till flera olika perspektiv samtidigt. För en ny studiecirkelledare kan de avvägningar som måste göras te sig svåra. De erfarna studiecirkelledare som vi har intervjuat beskriver att de val de gör i utbildningssituationen är baserade på ett kunnande som de har lärt sig över tid och genom övning. Om vi försöker illustrera hur vi tolkar partistudiecirkelledarnas resonemang när det gäller planering, på ett sådant sätt att det kan komma till praktisk nytta för nya studiecirkelledare, tänker vi oss att planeringen kan delas in i de fem steg som följer.

³² Lundberg & Larsson (2010).

Gör partiets plan till din egen!

Precis som studiecirkelledare generellt gör även particirkelledarna en grovplanering som används som en slags ram i cirkeln. Detta arbete har ofta föregåtts av partierna eller studieförbunden som partierna samverkar med, och studiecirkelledarna får en planering tillsammans med cirkelmaterialet. Denna planering består av förslag på vad som ska behandlas under varje tillfälle, vilket material som kan användas som läsning, diskussionsfrågor eller övningar. Vissa partier erbjuder även en studiehandledning med några punkter att tänka på inför varje cirkeltillfälle. Det kan till exempel handla om praktiska saker som hur möbleringen kan anpassas och hur ofta det passar att ta pauser, samt vikten av att tilltala alla deltagare vid förnamn. Som vi redan nämnt när studiecirkelledarnas syn på cirkelmaterialet avhandlades, finns detta förberedande material ofta tillgängligt på partiernas hemsidor eller intranät, vilket gör det enkelt för studiecirkelledarna att söka fram material och att inspireras av andra kurser som partierna erbjuder.

En studiecirkelledare berättar att han brukar gå igenom partiets studieplan tillsammans med en kollega och resonera kring vad som ska prioriteras och om det är något som inte är lika viktigt att inkludera.

Jag brukar tillsammans med en kollega dels tänka att vi lägger det på en tid när vi kan, så ofta blir det helger eller kvällar och så där. Och sen så tänker vi så här, hur länge orkar man sitta ner och prata innan man behöver ta pauser eller när ska man planera för en lunch och så där. (Martin, cirkelledare för Miljöpartiet)

Studieplanen ses som en mall som studieledarna kan utgå ifrån. Den hjälper studiecirkelledarna att sätta ramarna både för hur träffarna ska organiseras och vilket typ av innehåll som ska diskuteras vid varje tillfälle. Utifrån denna grund görs anpassningar i linje med vad deltagarna antas ha för intressen och önskemål. Därmed tolkar vi att de erfarna cirkelledarna tacksamt använder sig av partiernas studieplaner för grovplanering. Men för att verkligen lyckas med cirkeln krävs det att de frångår studieplanen och gör planen till sin egen.

Planeringen sker i flera steg. Först görs en behovs- och önskemålsinventering, sedan väljs cirkelmateriale och arbetsformer, och därefter bestäms innehållet träff för träff för att säkerställa att helheten fungerar på ett bra sätt. Trots att studiecirkelledaren gör alla dessa förberedelser

är det inte säkert att det blir som det är tänkt och man måste vara beredd att ändra upplägget. Det är viktigt att undersöka vilket grundmaterial som finns och sedan fundera över hur materialet kan anpassas för att bli så bra som möjligt. Då gäller det att ta hänsyn till deltagarnas önskemål och behov samt bygga planeringen på tidigare erfarenheter av vad som fungerar och inte fungerar.

Planera inför varje cirkelträff!

Förutom grovplaneringen förbereder de intervjuade studiecirkelledarna även en översiktlig plan inför varje cirkelträff. Denna plan beskriver vad deltagarna ska få ut av varje träff och vilka fokusområden som behöver adresseras vid det specifika tillfället. Samtidigt är det viktigt att varje träff relaterar till helheten och cirkelns syfte. Planeringen kan behöva justeras efter varje träff för att säkerställa att helheten och tydliggöra relationen mellan träffarna. Flera cirkelledare berättar att de försöker summera föregående träffs samtal i början av varje cirkelträff för att skapa kontinuitet. Det som diskuteras under ett cirkeltillfälle påverkar nästkommande tillfälle, och om något viktigt inte hinns med justeras cirkelträffens planering så att det inkluderas vid nästa tillfälle.

En viktig aspekt i planeringen av varje cirkelträff är att noggrant överväga tiden och beräkna hur lång tid varje moment tar. Att stämma av sin planering mot klockan kan verka enkelt men är ofta svårt att få till i praktiken.

När jag har gått utbildningar, handledarutbildningar inom partiet, så är det väldigt tydligt att man har en övertro på hur mycket människor kan ta in. Vissa moment är tidsatta helt galet. (Stina, cirkelledare för Socialdemokraterna)

De erfarna studiecirkelledarna menar att tidsplanering är något som de har lärt sig genom erfarenhet. Det räcker inte att följa partiets studieplaner. Hur lång tid något tar att diskutera skiljer sig från grupp till grupp och fråga till fråga. För att hantera detta har de erfarna studiecirkelledarna redan innan cirkelträffen valt ut vilka moment som är viktigast att hinna med. När en sådan bedömning har gjorts med

eftertanke och i lugn och ro, kan tidsnöd hanteras genom att ledaren enkelt hoppar över mindre prioriterade moment. För en helt ny cirkelledare kan det vara svårt att göra sådana bedömningar. Dessutom kan det vara utmanande att hålla ett öga på klockan samtidigt som samtalet ska ledas. Som en lösning på detta lyfter några cirkelledare fram att det är bra att vara två studiecirkelledare som håller i cirkeln. På så vis kan de hjälpas åt och lära av varandra. Det innebär också att cirkelledarna kan stötta varandra och dela på ansvaret med att hålla koll på klockan.

I planeringen av varje cirkelträff tänker cirkelledarna på praktiska omständigheter som de menar har stor påverkan på trivsel och gruppdynamik. Exempel som lyfts är att planera in fikapauser, se till att det finns tillräckligt med fika och specialkost, samt inkludera korta pauser där deltagarna får sträcka på benen. Samtidigt gäller även här att vara lyhörd för vad som händer i cirkeln och vara beredd att justera planeringen om det behövs.

Justera innehållet under cirkelns gång!

Det är alltså viktigt att studiecirkelledarna kan justera innehållet under cirkelns gång för att den ska fungera bra. Även om studiecirkelledaren har lagt tid på att förbereda vad innehållet ska bestå av, gäller det att inte fastna i den egna planeringen. Studiecirkelledarna måste öva upp sin förmåga att tolka diskussionerna för att kunna fatta beslut om innehåll eller aktivitet behöver justeras. En del deltagare som redan har satt sig in i cirkeltillfällets planering kanske inte uppskattar förändringar. En cirkelledare betonar att det är viktigt att kontinuerligt kommunicera den egna planen och eventuella förändringar till deltagarna.

Jag brukar alltid försöka göra så att jag skickar ut en planering innan och det gör jag för att de ska vara tryggare i det. Och då skriver jag tydligt att det här är planeringen så som jag eller vi har tänkt göra det, beroende på om det är flera som håller utbildningen. Jag har tänkt ut något från början, men [planeringen] är alltid öppen för att vi kan ändra på den. Sen så går man igenom planeringen i början av varje dag, hur ser det här ut och gör man förändringar i den så är det viktigt att man går tillbaka till planeringen så att man berättar: vi hade tänkt så här men nu ändrar vi och gör så här i stället så att alla alltid är med

på de här stegen. Annars kan det bli väldigt förvirrande för människor ifall man kommer med en inställning om att det här är vad jag förväntat mig och så blir det någonting annat och man har inte hängt med på varför förändrades det här. (Stefan, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Ett sätt att hantera avvägningen mellan att justera innehåll och att samtidigt respektera deltagare som föredrar en planering är att vara tydlig med att den ursprungliga planeringen är preliminär och möjlig att justera i linje med den riktning som cirkeln tar allt eftersom. När sedan ändringar görs är det också viktigt att tydligt motivera varför ändringar görs så att ingen riskerar att känna sig förvirrad eller bortkommen. Att hela tiden ha en öppen kommunikation med cirkeldeltagarna är något som flera studiecirkelledare återkommer till. Det är också viktigt att fortsätta ha denna öppenhet när man justerar innehållet genom hela cirkelns gång så att deltagarna får möjlighet att reflektera mellan träffarna och komma med inspel som möjliggjorts av deras lärandeprocess. Det räcker alltså inte att öppna upp för önskemål vid första tillfället och justera planeringen därefter. Studiecirkelledarna måste väga mellan struktur och fri diskussion under varje cirkeltillfälle och justera innehållet från träff till träff.

Om studiecirkelledarna gör omfattande justeringar av innehållet under cirkelns gång är risken stor att upplägget kan komma att avvika mycket från den studieplan som tagits fram av partierna. Partiet har ett syfte med vad de vill att medlemmarna ska lära sig efter genomförd utbildning, men lyhördheten gentemot deltagarna kan alltså medföra att lärandet tar en annan riktning. Här kan vi alltså ana ett dilemma. Studiecirkelledarna beskriver dock inte detta som ett problem, utan som en naturlig del av att leda en studiecirkel. Att involvera deltagarna i planeringen beskrivs som en möjlighet att skapa politiskt engagemang och en förutsättning för ett bra klimat i cirkelgruppen. Att ibland avvika från partiets centrala planering för studierna kan således ses som något som till och med kan gynna partiet. Genom att stärka det politiska engagemanget bland deltagarna och skapa ett tryggt klimat där de känner att de får möjlighet att påverka, förmodas deltagarna också bli mer benägna att stanna kvar i partiet.

Flera påpekar att de alltid försöker följa samtalet och se vart det leder eftersom det finns stor potential i de spontana diskussioner som uppstår utan för mycket styrning. Studiecirkelledarna är dock på

alerten vid dessa tillfällen och är beredda att föra tillbaka samtalet enligt plan om de upplever att det behövs eller om diskussionerna hamnar alltför långt från ämnet. Då har cirkelledarna en arsenal av verktyg som de kan använda. Till exempel kan de ställa riktade frågor, avbryta diskussionen genom att dela in gruppen i mindre grupper eller bikipor, eller helt enkelt bryta för en fikapaus. Efter att ha fikat och pratat om något helt annat blir det lättare att återgå till planen efter pausen.

En studiecirkelledare sammanfattar förmågan att justera innehållet på följande sätt:

Och är man en bra studiecirkelledare då hanterar man det deltagarstyrda ändå fast man har liksom en plan. Man vet att man kan frånga den planen varenda minut av den planeringen. Man vet att det viktiga är att man går i mål och att vägen dit kan ta sig liksom väldigt krångliga vägar. Man vet förhoppningsvis att det är okej att se det där [partiets studieplan] som en inspiration men inte som ett måste. Och att jag själv och gruppen väljer hur vi angriper det här. (Sofia, cirkelledare för Socialdemokraterna)

Citatet ovan illustrerar hur cirkelledarna anstränger sig för att vara lyhörda, analysera vad som händer i cirkeln och anpassa sin planering utifrån sina tolkningar. Förmågan att tolka gruppens trivsel och kunskapsnivå samt göra välvägdade beslut är nödvändig för att skapa en framgångsrik studiecirkel.

Involvera deltagarna i planeringen!

Trots att resurser i form av studieplaner, cirkelmaterial och andra referenser möjliggör detaljplanering av varje cirkelträff, kvarstår utmaningen att inkludera deltagarna och deras önskemål i planeringsprocessen. Studiecirkelledarna förklarar att de vanligtvis använder den första träffen för att höra deltagarnas förväntningar och fråga vad de vill uppnå genom cirkeln. Flera cirkelledare berättar också att de försöker ta reda på vad deltagarna brinner för och inkludera ämnen som relaterar till deras intressen. En cirkelledare nämner till och med att hon har experimenterat med att introducera en studieupptakt för att involvera deltagarna i planeringsprocessen:

Och just den här sista gången då hade vi till och med en studieupptakt innan. Så då hade vi ett möte som inte ingick i studiecirkeln men som var för en lite större grupp då. Alla fick, alla får alltid presentera sig väldigt så utförligt de har lust. Och då brukar jag börja. Så brukar jag sätta lite tonen på hur utförligt som är lagom. Och sen på det här för-mötet, planerings- eller ja studieupptakten så fick de också presentera sig och berätta vad de brann för och vad de tyckte var viktigt och vad de ville jobba med och så en massa olika så. (Catrin, cirkelledare för Centerpartiet)

Innan cirkeln börjar på allvar hade cirkelledaren i detta fall lagt in ett planeringsmöte för att verkligen få möjligheten att lyssna in deltagarnas önskemål. Detta blir ett sätt att göra alla röster hörda och inte bara utgå från personer som cirkelledaren känner sedan innan. Deltagarnas önskemål och intresseprofiler kan sedan vägas in vid cirkelledarens planering av cirkeln.

Dra nytta av partisammanhanget!

Particirklar är en del av ett större partisammanhang. Genom det politiska partiet finns tillgång till olika resurser som cirkelledaren kan dra nytta av. Härigenom skapas kontakter och möjligheter som kan bidra till att cirkeln blir givande för deltagarna. Det kan underlätta inbjudandet av gästföreläsare eller öppna dörrar för studiebesök. Partiets engagemang i olika frågor ger också uppslag för diskussioner som kan integreras i cirkeln. Partiets kampanjer eller synlighet i media kring aktuella frågor kan naturligt bli teman att utforska och diskutera i cirkeln. Particirkelledarna betonar att partisammanhanget kan fungera som en planeringskarta eller inspirationskälla. De erfarna studiecirkelledarna, såsom Clara i citatet nedan, berättar också hur de använder sin politiska erfarenhet som en tillgång när de leder cirklar.

Ja men som förra perioden satt jag i kommunfullmäktige och då kanske jag kollar om det finns några jämställdhetspolitiska frågor som är på tapeten i kommunen, eller nu när jag sitter i regionfullmäktige, finns det några jämställdhetspolitiska frågor där som vi kan ha som utgångspunkt för en diskussion om jämställdhet. Så att försöka anpassa så att samtalet känns relevant och intressant utifrån där vi befinner oss både i tid och plats. [...] Ja då väljer vi ut lite vad vi tycker,

jag tycker det är roligare om man kan knyta an till det som händer lokalt och regionalt [...]. Ja, de flesta tycker väl att det är roligare med någonting som händer här och nu, än de här teoretiska resonemangen. Sen kan det vara frågor på riksnivå också som ju är väldigt aktuella. Men det är roligare att knyta an till någonting som folk kan känna igen. (Clara, cirkelledare för Centerpartiet)

Ett sätt att anpassa cirkelns innehåll så att det känns relevant för deltagarna är att hitta aktuella frågor eller lokala och regionala anknytningar. Det blir ett sätt att göra innehållet mer engagerande och närmare deltagarna.

Genom partiet kan man också bjuda in kunniga personer till cirkeln. Studiecirkelledaren kan då vara flexibel och låta tillgången på kunniga gästmedverkande påverka inriktningen av cirkeln, om det är något som uppskattas av deltagarna.

ibland kanske vi till och med bjudit in någon som är, vad ska man säga lokal politiskt ansvarig för ett visst område av frågor och då kan ju det vara ett läge att stanna till vid den delen av punkten och låta det, alltså grotta in sig lite i dennes område. Så det beror lite på vad man har tillgång till. (Martin, cirkelledare för Miljöpartiet)

Studiecirkelledarna drar nytta av att det finns personer inom partisammanhanget som är kunniga och duktiga talare och som gärna besöker cirkeln för att bekanta sig med nya medlemmar. Detta skapar ett mer värde för cirkeln. Det är något som beaktas både vid den långsiktiga planeringen och när det görs justeringar utifrån de möjligheter som uppstår. Cirkelledarna behöver inte betrakta sig själva som experter som kan allt om partiet, utan kan enkelt ta hjälp av sina partikamrater för att fördjupa deltagarnas kunskaper om olika frågor.

Att dra nytta av particirkelledarnas hantverkskunskaper

I den här skriften har vi utforskat det cirkelledarskap som utövas i studiecirkelar inom politiska partier. Lite högstämt har vi kallat detta för *det demokratibärande cirkelledarskapet*. Partistudiecirkelledare förväntas nämligen inte bara bära upp de demokratiska ideal som studiecirkeln vilar på. De har även en nyckelroll inom sina partier när det gäller att välkomna nya medlemmar och stötta deras lärande, vilket hjälper partierna att fullgöra sina uppgifter i det demokratiska systemet. Particirkelledarnas roll är på så vis bärande både för den lilla (i studiecirkeln) och den stora demokratin (den parlamentariska).

Du har i de föregående kapitlen kunnat läsa om hur particirkelledarna utför sitt uppdrag, vilka dilemman de ibland ställs inför och vilka tillvägagångssätt de använder för att lösa olika utmaningar. Vi har i denna skrift tolkat och strukturerat particirkelledarnas beprövade erfarenheter för att tillgängliggöra dem för fler än de redan invigda. Vår förhoppning är att såväl nya som gamla cirkelledare ska ha behållning av att läsa om de insikter som de vi intervjuat förmedlat till oss.

Primärt handlar det ju om beprövade erfarenheter av hur studiecirkelar kan ledas inom politiska partier. Att det handlar om cirkelledarskap i partier generellt bör understrykas. Vi har försökt fånga vad som framstår som erfarenheter som är relevanta för flera olika partier. Oavsett om läsaren är verksam i ett parti som redan har en betydande studiecirkelverksamhet, eller i ett parti där det kanske finns en ambition att pröva cirkelar i större utsträckning, så hoppas vi att skriften ska vara givande. Sannolikt finns det likheter mellan partier och andra idéburna organisationer som gör att även studiecirkelledare i andra organisationer kan känna igen sig i, och ha nytta av, att läsa om de överväganden som particirkelledarna berättar om.

De beprövade erfarenheter som återges ska emellertid inte ses som framgångsrecept. Snarare kan de ses som inspirationskällor. Om vi tänker oss studiecirkelledaren som en hantverkare är det hantverkarens överväganden och lösningar i relation till olika moment och utmaningar som vi har velat belysa. Det är med andra ord partistudiecirkelns didaktik, om vi med didaktik menar undervisningskonst, som vi avsett att fånga. De intervjuade particirkelledarnas erfarenheter och rekommendationer kan, tänker vi, betraktas som en verktyglåda att nyttja i utövandet av denna konst. Det är upp till läsaren att bedöma huruvida de verktyg som finns i lådan är ändamålsenliga för de utmaningar som uppstår i det egna cirkelledarskapet. Kanske får du också uppslag som kan utveckla och modifiera verktygen – eller rent av idéer om andra, helt nya hjälpmedel.

De som har lett många cirklar, vilket flera av de vi intervjuat har gjort, har genom sina erfarenheter dragit slutsatser som påverkar planeringen. Den erfarne cirkelledaren kan ofta förutse vilka konsekvenser olika didaktiska val får redan innan de implementeras praktiskt. När dilemman uppstår under studiecirkelns gång kan den erfarne lättare hantera dessa på ett genomtänkt sätt. Verktyg som har visat sig fungera i andra liknande sammanhang kan tillämpas. Det finns dock inga garantier för att de fungerar, men att ha en repertoar av beprövade handlingsalternativ är bättre än att stå rädlös inför de svårigheter som kan uppstå.

Du som läser detta har med andra ord fått möjlighet att ta del av en samling slutsatser och lärdomar från erfarna hantverkare. Genom att ta del av sådana lärdomar kan nya cirkelledare förhoppningsvis undvika vissa misstag. Det minskar också kravet på att själv uppfinna lösningar på utmaningar när andras finns att tillgå.

Efter att ha intervjuat erfarna partistudiecirkelledare tolkar vi det som att intervjupersonerna, oavsett partitillhörighet, har en liknande syn på studiecirkelns betydelse för politisk utbildning. Att medlemmar och framtida ledare får genomgå medlemsutbildning genom att delta i en studiecirkel verkar fylla flera viktiga funktioner inom ett parti. Studiecirkelformen ter sig särskilt lämplig för att lära partimedlemmar politiska kunskaper, skapa relationer och bygga förtroende inom en partikontext. Det fria samtalsklimatet välkomnar medlemmarna att bli delaktiga i partiarbetet. I ljuset av detta kan vi också förstå varför

cirkeldeltagandet bland partipolitiskt aktiva, som tidigare studier visat, alltså är tämligen omfattande.³³

Vi tolkar det som att lärandet som de intervjuade menar ska ske i particirkeln inte bara handlar om att deltagarna ska samla kunskap och lära sig fakta om partier och politik. Det handlar minst lika mycket om att delta i en kollektiv lärprocess och om att utveckla sitt politiska omdöme. Det är svårt att genomgå en cirkel utan att ta del av de andra cirkeldeltagarnas erfarenheter och tolkningar. I cirkeln behöver du lyssna på vad de andra har att säga. På så vis blir studiecirkeln en träning i att beakta olika aspekter och väga dem mot varandra för att kunna göra en samlad bedömning utifrån den kollektiva förståelse som växer fram i cirkeln. Med andra ord, i cirkeln kan övning i de förmågor som utgör en förutsättning för en fungerande demokrati äga rum.

³³ Nordvall, Bladh & Malmström (2020).

Referenser

- Abrandt Dahlgren, M. (2007). *Torget, Kliniken och Meritagenturen: Didaktik för vuxna i praktiken*. Linköping: Skapande vetande.
- Andersson, E., Bernerstedt, M., Forsmark, J., Rydenstam, K., & Åberg, P. (2014). *Cirkeldeltagare efter 65: Livskvalitet och aktivt medborgarskap*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Arvidson, L. (1996). *Cirklar i rörelse*. Linköping: Mimer, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Barrling Hermansson, K. (2004). *Partikulturer: Kollektiva självbilder och normer i Sveriges riksdag*. (Doktorsavhandling) Uppsala universitet.
- Berlak, A. & Berlak, H. (1981). *Dilemmas of Schooling. Teaching and Social Change*. London: Methuen.
- Carlgrén, I. (1999). Professionalism and teachers as designers. *Journal of Curriculum Studies*, Vol. 31, No 1, s. 43 – 56.
- Dahl, S. (2011). *Efter folkrörelsepartiet: Om aktivism och politiska kursomläggningar i tre svenska riksdagspartier*. (Doktorsavhandling) Stockholm Studies in Politics 140, Stockholms universitet.
- Gidlund, G. & Möller, T. (1999). *Demokratins trotjänare*. Stockholm: Fakta info direkt.
- Gougoulakis, P. (2016). Popular adult and labor education movement in Sweden: History, content, pedagogy. *International Labor and Working-Class History*, 90 (Fall), 12–27.
- Larsson, S. (1983). Paradoxes in Teaching. *Instructional Science* 12, (4) 355–365.
- Larsson, S. (1999). Studiecirkeldemokratin. I *Civilsamhället, SOU 1999:84*, s 243–279.
- Larsson, S. (2001). Seven Aspects of Democracy as Related to Study Circles. *International Journal of Lifelong Education*, 20(3), 199–217.
- Larsson, S. (2013). *Vuxendidaktik: fjorton tankelinjer i forskningen om vuxnas lärande*. Stockholm: Natur & kultur.
- Lundberg, M. & Larsson, S. (2010). *Cirkelledares beprövade erfarenheter*. Linköping: Bildningsförbundet Östergötland.
- Nordvall, H. (2013). ABF och det partipolitiska folkbildningsarbetets samtida funktioner. I E. Bjurling och T. Harding (Red.), *Bildning och*

- demokrati: Nya vägar i det svenska folkbildningslandskapet* (s. 223–255). Stockholm: Carlsson.
- Nordvall, H., Bladh, D. & Malmström, L. (2020). *Den lokala politikernas bildningsarenor*. Linköping: Linköping University Electronic Press.
- Nordvall, H., & Pastuhov, A. (2020). The knowledge-oriented and relationship-oriented roles of popular education in labour movement parties in Sweden. *International Journal of Lifelong Education*, 39(4), 374–387.
- Rutgersson, T. & Åberg, P. (2020). *Cirkelns betydelser: En studie om deltagare i studieförbundens studiecirklar 2019*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Rydbeck, K. (2013). ”Läsargemenskapernas komplexa landskap: om bokcirkelbegreppet och utvecklingen av svensk bokcirkelverksamhet, med speciellt fokus på folkbibliotekens och studieförbundens cirklar”, I: A. Frenander & S. Kersti Nilsson (red) *Libraries, black metal and corporate finance*: (s. 112-135). Borås: Högskolan i Borås.
- Sandler, R. (1937). *Mångfald eller enfald*. Stockholm: Tiden.
- Smith, A. F., & Smith, A. F. (2020). Parties and Members in the Twenty-First Century. *Political Party Membership in New Democracies: Electoral Rules in Central and East Europe*, 1-22.
- Svedberg, L., & Essen, J. V. (2015). *Mer engagemang?: folkbildningen i det svenska civilsamhället*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Appendix

I den här studien har vi intervjuat tio cirkelledare med erfarenhet från studiecirklar i politiska partier. För att hitta lämpliga informanter har vi först vänt oss till de tre studieförbund som har riksdagspartier bland sina medlemmar och efterfrågat att komma i kontakt med erfarna particirkelledare. I vissa partiers fall har vi även vänt oss direkt till partierna, men fortfarande till de partier som har en studieförbundskoppling. Vid urval av cirkelledare att intervjuas har erfarenhet och erkänd kunnighet i att leda en cirkel i huvudsak varit ett viktigare kriterium än jämn representation från partier eller studieförbund. Till exempel är cirkelledare från Socialdemokraterna och Centerpartiet överrepresenterade bland informanterna. Vi har emellertid sökt att få en spridning mellan både borgerliga och icke-borgerliga partier. Av de tio cirkelledare som vi har intervjuat är sex män och fyra kvinnor. Cirkelledarna förekommer med fingerade namn i texten som också återger vilket parti cirkelledaren tillhör. Den första bokstaven i det fingerade namnet är densamma som den första bokstaven i partinamnet. De intervjuade studiecirkelledarna har olika lång erfarenhet av att vara studiecirkelledare. Vissa ledde sina första cirklar för närmare 30 år sedan medan vissa har varit studiecirkelledare i några år. Vissa cirkelledare har erfarenhet av att leda andra typer av cirklar, som till exempel teatercirklar och datorcirklar, medan vissa endast har erfarenhet av particirklar. Alla studiecirkelledare förutom en har gått en studiecirkledarutbildning hos antingen sitt parti eller det studieförbund som partiet är anslutet till. I det fall där studiecirkelledaren inte kunde minnas att hen gått en cirkledarutbildning handlade det om en väldigt erfaren cirkelledare som i stället var verksam som just ledare för cirkledarutbildningarna.

Den här studien har godkänts av Etikprövningsmyndigheten (Dnr 2023-02269-01) och uppfyller forskningsetiska krav gällande hantering av personuppgifter. Vi har pseudonymiserat namn och andra

uppgifter som kan identifiera intervjupersonerna. De frågor som vi ställt under intervjuerna har inte varit fokuserade på intervjupersonernas privatliv utan varit koncentrerade kring cirkelledarnas föreställningar om olika problem som kan uppstå i studiecirkel och hur en ska agera inför dessa. Intervjuerna var utöver den specifika inriktningen på erfarenheter från just partistudiecirkel, öppna och präglades av en inventerande avsikt. Följdfrågor på de exempel som cirkelledarna bidragit med har varit viktiga redskap för att komma djupare in på och få en mer precis bild av cirkelledarnas didaktiska kunnande. Utformning av såväl breda tematiska frågor som specifika följdfrågor utvecklades med hjälp av begreppen didaktik, design och dilemman. Intervjuerna har spelats in och transkriberats. I tolkningsarbetet gjordes först en preliminär kategorisering av olika typer av didaktiska överväganden där vi sedan analyserat hur studiecirkelledarna beskriver olika designers för att lösa dilemman som kan uppstå. I skriften återges citat från intervjuerna. Dessa citat är omskrivna för att passa i skriftlig form. Det innebär att uttryck från talspråk har anpassats för att vara mer tillgängliga och tydliga i skrift. Trots detta har vi strävat efter att inte ändra innebörden i det som sagts.

Hur leder man en studiecirkel som förenar individens engagemang, intressen och lust att lära med ett partis strävan efter att skola sina medlemmar? Vilka problem kan uppstå och hur förebygger den erfarna cirkelledaren dessa? I denna skrift får du ta del av insikter från studiecirkelledare som verkar inom politiska partier. Med utgångspunkt i en intervjustudie utforskas hur erfarna cirkelledare navigerar mellan demokratiska ideal och partipolitiska målsättningar, samt hur de skapar en lärandemiljö som präglas av frihet, delaktighet och horisontella samtal.

Med sitt fokus på praktiskt tillämpbar kunskap riktar sig skriften till alla som leder eller kommer att leda studiecirkelar inom politiska sammanhang. Här erbjuds verktyg och strategier för att hantera de unika utmaningar som kan uppstå när studiecirkelns frihet ställs mot en organisations ideologiska ramar. Genom konkreta exempel förmedlas erfarenheter som kan stärka cirkelledarskapet och, i förlängningen, den demokratiska processen. Skriften är tänkt som ett stöd för alla som vill bidra till en levande och inkluderande partidemokrati.

Maria Arriaza Hult är filosofie doktor i pedagogik med inriktning mot vuxnas lärande och **Henrik Nordvall** är professor i vuxenpedagogik. Författarna är forskare med inriktning mot folkbildning och de har tidigare publicerat flera studier om utbildning i politiska partier.

Studien har möjliggjorts genom stöd från Bildningsförbundet Östergötland och genomförts vid Avdelningen för pedagogik och vuxnas lärande på Institutionen för beteendevetenskap och lärande vid Linköpings universitet.